



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΜΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ – ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ
ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ**

Ονοματεπώνυμο:

Νικόλαος Παπλιάκος

Επιβλέπων :

**Κωνσταντίνος Κυρίτσης,
Αναπληρωτής Καθηγητής**

Πρέβεζα, Νοέμβριος 2019

**THE EFFECTS OF TOURISM ON THE QUALITY OF LIFE OF
THE INHABITANTS OF EPIRUS, GREECE**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, 8 Νοεμβρίου 2019

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
Κωνσταντίνος Κυρίτσης,
Αναπληρωτής Καθηγητής

2. Μέλος επιτροπής
Στέργιος Τάσιος,
Επιστημονικός Συνεργάτης

3. Μέλος επιτροπής
Κωνσταντίνος Καραμάνης,
Αναπληρωτής Καθηγητής

© Παπλιάκος, Νικόλαος, 2019.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ' ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Παπλιάκος, Νικόλαος

Περίληψη

Ο τουρισμός είναι μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα, η οποία συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη, με πολλούς τρόπους, όπως η ενίσχυση της απασχόλησης και η προώθηση των επενδύσεων. Οι ντόπιοι πληθυσμοί μπορούν να επωφεληθούν από την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή τους και έτσι ο τουρισμός θεωρείται ένα μέσο για την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, τη δημιουργία υποδομών, την πολιτιστική επικοινωνία, την ενίσχυση της πολιτικής σταθερότητας και την προώθηση της κοινωνικής ανάπτυξης. Η παρούσα εργασία διερευνά την σχέση μεταξύ του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων, εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας και ειδικότερα στην περιοχή της Ηπείρου. Το θέμα καλύπτεται θεωρητικά μέσα από την ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι ο τουρισμός μπορεί να έχει θετική επίδραση στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων, όσο επίσης και αρνητική επίδραση. Όταν ο τουρισμός συνεισφέρει στην οικονομία, δημιουργεί απασχόληση και προσφέρει ευκαιρίες συμμετοχής σε δραστηριότητες αναψυχής, μπορεί να αυξήσει τα επίπεδα της ποιότητας ζωής, ενώ από την άλλη όταν οι αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού είναι έντονες στις κοινότητες, αυτό μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ποιότητα ζωής των ντόπιων. Ωστόσο η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής εξαρτάται και από άλλους παράγοντες, όπως ενδεικτικά είναι οι κυβερνητικές δράσεις στην άμβλυνση των αρνητικών επιδράσεων του τουρισμού, αλλά και το στάδιο της φάσης ανάπτυξης του τουρισμού σε μια περιοχή. Ο τουρισμός είναι ένας σημαντικός κλάδος του τριτογενούς τομέα στην Περιφέρεια Ηπείρου, όπου μαζί με το εμπόριο των υπηρεσιών συνεισφέρουν στον μεγαλύτερο βαθμό στην οικονομία της Περιφέρειας και στην απασχόληση. Είναι πιθανό ότι η θετική οικονομική του συνεισφορά συνεισφέρει στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής, ωστόσο αυτό είναι απαραίτητο να διερευνηθεί διεξοδικά στο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: ποιότητας ζωής, τουρισμός, τουριστική ανάπτυξη, Περιφέρεια Ηπείρου

Abstract

Tourism is an important economic activity that contributes to economic growth in many ways, by boosting employment and promoting investment. Indigenous peoples can benefit from the development of tourism in their area and thus tourism is seen as a means of preserving cultural heritage, building infrastructure, cultural communication, enhancing political stability and promoting social development. The present study explores the relationship between tourism and tourism development in the quality of life of local communities, focusing on the case of Greece and in particular the Epirus region. The subject is theoretically covered through the review of Greek and international literature. The results show that tourism can have a positive impact on the quality of life of local communities as well as a negative impact. When tourism contributes to the economy, creates employment and offers opportunities for leisure activities, it can increase the quality of life, while on the other hand, when the negative effects of tourism are severe in the communities, it can negatively affect the quality of life of the local people. However, the impact of tourism on quality of life also depends on other factors, such as government actions to mitigate the negative impacts of tourism and the stage of tourism development in an area. Tourism is an important sector of the tertiary sector in the Region of Epirus, where together with the trade of services they contribute to the region's economy and employment to a greater extent. It is possible that his positive financial contribution contributes to improving the quality of life of the people in the area, however this needs to be explored in the future.

Keywords: quality of life, tourism, tourism development, Epirus Region

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Abstract	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1ο: Εννοιολογικό πλαίσιο	10
1.1. Τουρισμός	10
1.1.1. Ορισμός τουρισμού και τουρίστα.....	10
1.1.2. Ιστορία τουρισμού	13
1.1.3. Οικονομική σημασία τουρισμού	16
1.2. Ποιότητα ζωής.....	19
1.2.1. Ορισμός και θεωρητικές προσεγγίσεις.....	19
1.2.2. Μέτρηση ποιότητας ζωής	22
Κεφάλαιο 2 ^ο : Ο τουρισμός στην Ελλάδα.....	25
2.1. Ιστορικά στοιχεία	25
2.2. Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα.....	27
2.2.1. Στοιχεία για τον διεθνή και τον εγχώριο τουρισμό	27
2.2.2. Η διαχρονική εξέλιξη του τουρισμού	30
2.3. Η επίδραση του τουρισμού στην Ελλάδα	35
2.4. Στοιχεία τουρισμού ανά Περιφέρεια.....	37
Κεφάλαιο 3 ^ο : Τουρισμός και ποιότητα ζωής – Ανασκόπηση βιβλιογραφίας.....	40
3.1. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής	40
3.1.1. Θετικές και αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού στην ποιότητα ζωής.....	40
3.1.2. Διαστάσεις της ποιότητας ζωής στον τομέα του τουρισμού	43
3.1.2. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινωνιών.....	47
3.2. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής στην Ελλάδα	54
3.3. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των κατοίκων του Ν. Ηπείρου	57
3.3.1. Περιφέρεια Ηπείρου-γενικά στοιχεία.....	57
3.3.2. Περιφέρεια Ηπείρου-οικονομία.....	58
3.3.3. Περιφέρεια Ηπείρου-τουρισμός και ποιότητα ζωής.....	59
Συμπεράσματα	65
Βιβλιογραφία	67

Εισαγωγή

Ο τουρισμός ως βιομηχανία έχει γίνει μια σημαντική κοινωνικοοικονομική δύναμη τόσο στις αναπτυσσόμενες, όσο και στις αναπτυγμένες χώρες αγορές (Pearce, 2009). Αν και οι θετικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες του τουρισμού είναι καλά τεκμηριωμένες στην βιβλιογραφία (Mathieson & Wall, 1982; Wall & Mathieson, 2006), φαίνεται ότι υπάρχει σημαντικό ενδιαφέρον για την αξιολόγηση της επίδρασης αυτής από τις τοπικές κοινότητες.

Μια μεταβλητή που αξιολογείται συχνά στο πλαίσιο της επίδρασης του τουρισμού είναι και η ποιότητα ζωής των κατοίκων. Η ποιότητα ζωής συνιστά τον βαθμό της ευχαρίστησης ή της δυσαρέσκειας που τα άτομα νιώθουν στις διάφορες πτυχές (οικονομικές, κοινωνικές, διαβίωση, κ.α.) της ζωής τους (Abrams, 1973). Είναι κυρίως μια υποκειμενική έννοια, οπότε η μέτρησή της πρέπει να περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι σκέφτονται ή αισθάνονται για τη ζωή τους (Georgiou & Hancock, 2009).

Ο τουρισμός έχει περιγραφεί ως μια βιομηχανία και εμπειρία που παρέχει σημαντικές δυνατότητες για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, τόσο για τους ίδιους τους ταξιδιώτες, όσο και για τις τοπικές κοινότητες στις περιοχές υποδοχής (Pearce, 2009; Perdue et al., 1999). Μόλις μια κοινότητα γίνει τουριστικός προορισμός, η ζωή των κατοίκων της κοινότητας επηρεάζεται από τις τουριστικές δραστηριότητες, οι οποίες μπορούν είτε να βελτιώσουν, είτε να επιδεινώσουν την ποιότητα ζωής των τοπικών κατοίκων (Kim et al., 2013) και υπάρχουν πολλοί παράγοντες, οι οποίοι μπορεί να διαμεσολαβήσουν στην παραπάνω σχέση, όπως το στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται μια περιοχή υποδοχής (Andereck & Nyaupane, 2011).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει την επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των κατοίκων των τοπικών κοινοτήτων, δίνοντας έμφαση στην περίπτωση της Ελλάδας και ειδικότερα στην Περιφέρεια Ηπείρου. Το θέμα καλύπτεται θεωρητικά μέσα από την ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας.

Κεφάλαιο 1ο: Εννοιολογικό πλαίσιο

1.1. Τουρισμός

1.1.1. Ορισμός τουρισμού και τουρίστα

Ο τουρισμός είναι ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς στον κόσμο και βασικός φορέας της κοινωνικοοικονομικής προόδου και της διασύνδεσης των πολιτισμών και των κοινωνιών. Αποτελεί ένα οικονομικό και πολιτισμικό φαινόμενο, για το οποίο μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί πολλοί ορισμοί. Το 1963, η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τα Διεθνή Ταξίδια και τον Τουρισμό (United Nations Conference on International Travel and Tourism) συμφώνησε να χρησιμοποιήσει τον όρο «επισκέπτες» για να περιγράψει τα άτομα που επισκέπτονται μια άλλη χώρα. Αυτός ο ορισμός κάλυψε δύο κατηγορίες επισκεπτών: (i) τους τουρίστες, οι οποίοι αναφέρονται ως προσωρινοί επισκέπτες σε μια τοποθεσία, στην οποία διαμένουν τουλάχιστον 24 ώρες. Αν ταξιδεύουν για αναψυχή, υγεία, αθλητισμό, διακοπές, σπουδές ή για θρησκευτικούς σκοπούς, η επίσκεψή τους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αναψυχή, (ii) τους εκδρομείς, συμπεριλαμβανομένων των ταξιδιωτών κρουαζιέρας, οι οποίοι μπορούν να θεωρηθούν ως προσωρινοί επισκέπτες, εάν μένουν σε έναν προορισμό λιγότερο από 24 ώρες. Ωστόσο, αυτοί οι ορισμοί δεν λαμβάνουν υπόψη τους εγχώριους τουρίστες (Camilleri, 2018).

Το 1976, το Ινστιτούτο Τουρισμού (το οποίο αργότερα μετονομάστηκε σε Εταιρεία Τουρισμού-Tourism Society) πρότεινε ότι ο τουρισμός είναι η προσωρινή βραχυπρόθεσμη μετακίνηση των ανθρώπων σε προορισμούς εκτός των τόπων όπου ζουν και εργάζονται κανονικά. Ως εκ τούτου, ο τουρισμός περιλαμβάνει την κίνηση ανθρώπων για όλους τους σκοπούς, συμπεριλαμβανομένων των ημερήσιων επισκέψεων ή των εκδρομών (Cooper, 2008).

Αυτός ο ευρύτερος ορισμός αναδιατυπώθηκε σε κάποιο βαθμό στη Διεθνή Διάσκεψη για τον Τουρισμό Αναψυχής (International Conference on Leisure Recreation

Tourism) η οποία οργανώθηκε από το Παγκόσμιο Δίκτυο Τουριστικών Εμπειρογνομώνων (AIEST) και την Εταιρεία Τουρισμού στο Κάρντιφ, το 1981. Σύμφωνα με τον νέο ορισμό, ο τουρισμός μπορεί να οριστεί στο πλαίσιο συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και να αναληφθεί εκτός του οικιακού περιβάλλοντος. Ο τουρισμός μπορεί να συμπεριλαμβάνει τη διανυκτέρευση μακριά από το σπίτι (Camilleri, 2018).

Αργότερα, το 1991, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO) δήλωσε ότι ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε μέρη έξω από το συνηθισμένο τους περιβάλλον για όχι περισσότερο από ένα συνεχές έτος για ψυχαγωγικούς, επιχειρηματικούς ή άλλους σκοπούς (UNWTO, 2014).

Ο ορισμός αυτός είναι αρκετά δημοφιλής σήμερα και περιλαμβάνει τρία βασικά κριτήρια, τα οποία είναι η γεωγραφική διάσταση (έξω από το σύνηθες περιβάλλον), την χρονική διάσταση (διάρκεια διαμονής) και ο σκοπός του ταξιδιού (επαγγελματικοί ή λόγοι αναψυχής). Το σύνηθες περιβάλλον είναι μια βασική έννοια στον τουρισμό, και ορίζεται ως μια γεωγραφικά οριοθετημένη περιοχή (αν και όχι απαραίτητα παρακείμενη) μέσα στην οποία ένα άτομο ασκεί τις συνήθειες δραστηριότητες της ζωής του. Πιο συγκεκριμένα, το σύνηθες περιβάλλον ενός ατόμου περιλαμβάνει τον τόπο συνήθους κατοικίας του νοικοκυριού στον οποίο ανήκει, τον δικό του τόπο εργασίας ή σπουδών και κάθε άλλο μέρος που επισκέπτεται τακτικά και συχνά, ακόμη και όταν αυτό ο τόπος βρίσκεται μακριά από τον τόπο συνήθους κατοικίας του ή σε άλλη τοποθεσία, εκτός από τις εξοχικές κατοικίες. Έτσι, το σύνηθες περιβάλλον περικλείει τον τόπο κατοικίας, τον τόπο εργασίας, τον τόπο σπουδών και οποιοδήποτε μέρος επισκέπτεται κάποιος τακτικά. Με αυτή την παρατήρηση, το UNWTO δηλώνει τη σημασία του καθορισμού μίας σταθερής απόστασης για ταξίδια, προκειμένου να καθοριστεί το όριο του συνήθους περιβάλλοντος. Για τους διεθνείς τουρίστες, η διέλευση των διοικητικών συνόρων είναι ένα βασικό κριτήριο για να θεωρηθεί ότι κάποιος βρίσκεται εκτός της συνήθους κατοικίας τους, ωστόσο η διαφοροποίηση αυτή καθίσταται πιο δύσκολη, όταν γίνεται λόγος για τους εγχώριους τουρίστες. Θεωρείται γενικά ότι ένας εγχώριος ταξιδιώτης

πρέπει να ταξιδέψει 160 χιλιόμετρα για να θεωρηθεί τουρίστας, αν και δεν υπάρχει συναίνεση ως προς αυτή την απόσταση (UNWTO, 2014; Yuetal., 2012).

Η χρονική διάρκεια του ταξιδιού είναι ένα δεύτερο βασικό κριτήριο του ορισμού του τουρισμού, που αποδόθηκε από τον UNWTO, σύμφωνα με τον οποίο για να θεωρηθεί κάποιος τουρίστας πρέπει να διαμείνει εκτός της συνήθους κατοικίας του από τουλάχιστον 24 ώρες έως λιγότερο από ένα χρόνο. Οι Lickorish και Jenkins (1999) ορίζουν τη διάρκεια του ταξιδιού ως τη «διάρκεια της μη ύπαρξης» στο σύνηθες περιβάλλον. Ο τουρίστας θα απουσιάζει από το σύνηθες περιβάλλον του, ανεξάρτητα από το αν περνάει μια μέρα ή ένα χρόνο στον προορισμό. Σε αυτή την περίπτωση, ένα άτομο που ταξιδεύει σε διάφορους προορισμούς (π.χ. περιοδεία ή κρουαζιέρα) θα εξακολουθεί να θεωρείται τουρίστας, ανεξάρτητα από το χρόνο που αφιερώνεται σε προορισμό. Πολλοί προορισμοί ωστόσο θεωρούν τα άτομα ως τουρίστες ανεξάρτητα από τη διάρκεια της παραμονής τους (Pearce, 2011).

Το τρίτο βασικό στοιχείο στον ορισμό του τουρισμού είναι ο σκοπός του ταξιδιού. Με βάση το κίνητρο του ταξιδιού, οι ταξιδιώτες διαχωρίζονται σε δύο βασικές ομάδες: αυτούς που ταξιδεύουν για επαγγελματικούς λόγους και αυτούς που ταξιδεύουν για λόγους αναψυχής. Η αναψυχή μπορεί να περιλαμβάνει άτομα που ταξιδεύουν σε τοποθεσίες για να επισκεφθούν φίλους και συγγενείς, για διακοπές, επίσκεψη αξιοθέατων, για θρησκευτικά προσκυνήματα, για λόγους σχετικούς με τον αθλητισμό, για λόγους υγείας, για ψώνια, κ.α. Για τους ταξιδιώτες αναψυχής, η οργάνωση του ταξιδιού είναι αρκετά ελαστική, από την άποψη δεν υπάρχει ένα καθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Από την άλλη οι επαγγελματίες ταξιδιώτες είναι μια ιδιαίτερη ομάδα, η οποία έχει μικρή διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την επιλογή του μελλοντικού προορισμού ή το χρονοδιάγραμμα του ταξιδιού του. Γενικά, ο σκοπός του ταξιδιού τους δεν είναι να απολαύσουν τα αξιοθέατα και τις εγκαταστάσεις των προορισμών. Τα επαγγελματικά ταξίδια συνήθως οργανώνονται σε σύντομο χρονικό διάστημα και για συγκεκριμένες και σύντομες περιόδους. Ο ταξιδιώτης που ταξιδεύει για επαγγελματικούς σκοπούς, θεωρείται ως τουρίστας εφόσον δεν αμείβεται από τη χώρα υποδοχής. Περιλαμβάνει επίσης διπλωμάτες και στρατιωτικούς που συμμετέχουν σε μη κυβερνητικές αποστολές. Αυτός ο σκοπός αποκλείει τους ταξιδιώτες που ταξιδεύουν για να εργάζονται για λιγότερο από ένα έτος, δεδομένου

ότι κάθε είδος αμοιβής που προέρχεται από το ταξίδι αποκλείει τον ταξιδιώτη, από το να είναι τουρίστας (Swarbrooke & Horner, 2001).

Παρ' όλα αυτά, κάποιοι ερευνητές πιστεύουν ότι οι τουρίστες δεν γίνεται να κατηγοριοποιούνται με βάση το κίνητρο του ταξιδιού. Για παράδειγμα, οι Boztug, Babakhani, Laesser και Dolnicar (2015) υποστηρίζουν ότι οι τουρίστες μπορεί να βιώσουν μια αλλαγή στα κίνητρά τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Οι στόχοι του ταξιδιού μπορούν να συνδυαστούν. Ο τουρισμός είναι μια πολύ σύνθετη βιομηχανία ειδικά με τις αλλαγές στις σύγχρονες τουριστικές συμπεριφορές, που προκύπτουν από τη χρήση του διαδικτύου, την αλλαγή της δομής του τουρισμού και από το άνοιγμα των συνόρων. Για παράδειγμα, κάποιο άτομο μπορεί να ταξιδεύει συνδυαστικά για δύο σκοπούς, δηλαδή και για επαγγελματικούς σκοπούς και για αναψυχή. Επίσης, υπάρχουν άτομα τα οποία αναζητούν θέσεις εργασίας με μερική απασχόληση ή εποχιακή απασχόληση, προκειμένου να πραγματοποιήσουν ένα ταξίδι. Η περίπτωση του Λονδίνου είναι ένα καλό παράδειγμα, στο οποίο μερικά άτομα αναζητούν εργασία για να μπορούν να επισκέπτονται το Λονδίνο και να συγχωνεύουν τις διακοπές με την εργασία τους (McCabe, 2009).

Μια βασική διαφοροποίηση που γίνεται για τα είδη του τουρισμού, είναι αυτή μεταξύ του διεθνούς και του εγχώριου τουρισμού. Ο εγχώριος τουρισμός αφορά τα ταξίδια που πραγματοποιούνται αποκλειστικά στα εθνικά σύνορα της χώρας καταγωγής του ταξιδιώτη, ενώ ο διεθνής τουρισμός αναφέρεται στα ταξίδια που γίνονται έξω από τα σύνορα της χώρας καταγωγής του ταξιδιώτη. Στα διεθνή ταξίδια, ένας τουρίστας αναφέρεται επίσης ως εισερχόμενος για τη χώρα προορισμού, ενώ θεωρείται ως εξερχόμενος τουρίστας στη χώρα κατοικίας. Ένας διεθνής τουρίστας θα είναι ταυτόχρονα εισερχόμενος και εξερχόμενος τουρίστας, ανάλογα από με την προοπτική της χώρας (Mathieson & Wall, 1982).

1.1.2. Ιστορία τουρισμού

Η ιστορία του τουρισμού εντοπίζεται στα αρχαία ακόμα χρόνια. Τα ψυχαγωγικά και εκπαιδευτικά ταξίδια έχουν ήδη αναφερθεί από την κλασική εποχή. Οι

προνομιούχες ομάδες του πληθυσμού έκαναν ταξίδια για ευχαρίστηση. Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι επισκέφτηκαν διάσημα μνημεία και κειμήλια της αρχαίας αιγυπτιακής κουλτούρας, όπως για παράδειγμα η πυραμίδα της Σακκάρας, η Σφίγγα και οι μεγάλες πυραμίδες της Γκίζας –υποδομές που δημιουργήθηκαν πριν από χιλιάδες χρόνια. Οι Έλληνες είχαν παρόμοιες παραδόσεις, καθώς ταξίδευαν στους Δελφούς για να επισκεφθούν το Μαντείο, συμμετείχαν στους Πυθικούς Αγώνες (μουσικοί και αθλητικοί αγώνες) ή στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο Ηρόδοτος (485-424 π.Χ.), ένας αρχαίος ιστορικός επισκέφθηκε την Αίγυπτο, τη Βόρεια Αφρική, τη Μαύρη Θάλασσα, τη Μεσοποταμία και την Ιταλία. Στην κλασική Ρώμη περίπου το 300 π.Χ., υπήρχε ένα οδικό δίκτυο, έκτασης 90.000 χιλιομέτρων και μικρότεροι αγροτικοί δρόμοι έκτασης 200.000 χιλιομέτρων, οι οποίοι διευκόλυναν τις μετακινήσεις. Οι εύποροι Ρωμαίοι ταξίδευαν για λόγους χαλάρωσης στα παραθαλάσσια θέρετρα του Νότου ή σε παραθαλάσσιες περιοχές της Αιγύπτου και της Ελλάδας (Casson, 1994).

Αν και ο τουρισμός ήταν ήδη ένα ανεπτυγμένο φαινόμενο από την αρχαιότητα, η ιστορία του τουρισμού με την σύγχρονη μορφή του, εντοπίζεται στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, όπου οι νέοι ευγενείς στον Δυτικό κόσμο, ταξίδευαν με σκοπό να διευρύνουν την μόρφωση τους και για να κοινωνικοποιηθούν. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, ο ελεύθερος χρόνος και η ευχαρίστηση έγιναν όλο και πιο σημαντικά στοιχεία της καθημερινής ζωής. Οι αριστοκράτες ταξίδευαν μαζί με δασκάλους, μέντορες, προστατευόμενους, οικιακούς υπαλλήλους και άλλο προσωπικό. Έκαναν μεγάλες περιοδείες και οι κύριες περιοχές που επισκέπτονταν ήταν η Αγγλία, η Γαλλία και η Ιταλία. Κατά τη διάρκεια της περιοδείας τους, οι νεαροί αριστοκράτες επισκέπτονταν βασιλικά δικαστήρια και αριστοκρατικά κτίσματα. Ως εκ τούτου, ακόμα και μέχρι τότε, ο τουρισμός παρέμεινε μια δραστηριότητα, η οποία ήταν προσβάσιμη μόνο στις εύπορες κοινωνίες (Towner & Wall, 1991).

Η επέκταση της δραστηριότητας του τουρισμού και στις μεσαίες τάξεις, άρχισε να παρατηρείται στο ξεκίνημα του 19^{ου} αιώνα, όπου οι άνθρωποι ταξίδευαν σε πούλμαν, εξερενούσαν την ύπαιθρο και τις πόλεις, επισκέπτονταν περιοχές ορόσημα για να γνωρίσουν άμεσα τη φύση, τον πολιτισμό και την τέχνη άλλων χωρών και λαών. Παράλληλα αναπτύχθηκε μια μορφή ταξιδιού προσανατολισμένη προς τον πολιτισμό, τη βιομηχανία και την τεχνολογία. Οι άνθρωποι από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα

ταξίδεψαν σε περιοχές, όπως η Γαλλία, η Βρετανία και η Γερμανία με σκοπό να μάθουν για την τεχνολογική πρόοδο και τις καινοτομίες που εισήχθησαν λόγω της εκβιομηχάνισης, ενώ ενδιαφέρονταν επίσης για τις εξελίξεις σε τομείς όπως το εμπόριο, η γεωργία και η μεταποίηση. Γενικά, η περίοδος που ξεκίνησε από τον 18^ο αιώνα και διήρκεσε μέχρι και το πρώτο τρίτο του 19ου αιώνα, αναφέρεται ως η πρώιμη φάση ανάπτυξης του σύγχρονου τουρισμού (Towner & Wall, 1991).

Η δεύτερη φάση (εισαγωγής) της ιστορίας της ανάπτυξης του τουρισμού διήρκεσε από το τέλος του πρώτου τρίτου του 19^{ου} αιώνα μέχρι και το 1950 και χαρακτηρίζεται από την εντατικοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας της μεσαίας τάξης, η οποία ήταν στην ουσία ο πρόγονος του σύγχρονου μαζικού τουρισμού. Οι παράγοντες που έδωσαν ώθηση σε αυτή την ανάπτυξη των ταξιδιών ήταν η προώθηση της εκβιομηχάνισης, οι δημογραφικές αλλαγές, η αστικοποίηση, η ανάπτυξη του τομέα των μεταφορών, η βελτίωση των κοινωνικών και εργασιακών δικαιωμάτων, η αύξηση του πραγματικού εισοδήματος και οι επακόλουθες μεταβολές της καταναλωτικής ζήτησης. Ειδικότερα η ανάπτυξη του συστήματος μεταφορών στην κεντρική Ευρώπη έδωσε μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη του τουρισμού κατά την περίοδο εκείνη, με έμφαση κυρίως στις σιδηροδρομικές μεταφορές (Gyr, 2010).

Στην ίδια περίοδο εντοπίζεται και η ανάπτυξη των οργανωμένων ταξιδιών, πρωτοπόρος των οποίων ήταν ο Άγγλος Thomas Cook. Το καλοκαίρι του 1841 ο Cook συνεργάστηκε με την Εταιρεία Σιδηροδρόμωντης Αγγλίας, προσφέροντας το πρώτο τουριστικό πακέτο που σχεδιάστηκε ποτέ, σε μια ομάδα 540 μελών και υποστηρικτές του Movement Temperance. Η περιήγηση ξεκίνησε στο σιδηροδρομικό σταθμό Campbell Street στο Leicester και έληξε 11 μίλια μετά, στο Loughborough, όπου έλαβε χώρα ένας αγώνας αλόγων. Το 1846 πραγματοποίησε την πρώτη τουριστική περιοδεία στην Σκωτία στην οποία συμμετείχαν 350 τουρίστες από το Leicester και 4 χρόνια αργότερα διοργάνωσε την πρώτη περιοδεία έξω από το Ηνωμένο Βασίλειο στη Γαλλία για τη Μεγάλη Διεθνή Έκθεση στο Παρίσι. Ο Thomas Cook ήταν στην ουσία αυτός που εισήγαγε την έννοια των ταξιδιωτικών πακέτων, δίνοντας ώθηση στην ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού. Τα επόμενα σημαντικά βήματα στην ιστορία του σύγχρονου τουρισμού ήταν η εισαγωγή των μηχανοκίνητων αυτοκινήτων και η άνοδος των αεροπορικών ταξιδιών, παράγοντες οι

οποίοι έδωσαν ακόμα μεγαλύτερη ώθηση στην ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού (Polat & Arslan, 2019).

Ερχόμενοι στην σύγχρονη εποχή, οι διακοπές των εργαζομένων ήταν μια ιδέα που προωθήθηκε από τον George Westinghouse, με σκοπό την προώθηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων. Στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα, οι περισσότεροι εργαζόμενοι σχεδόν σε όλα τα βιομηχανικά έθνη έκαναν ταξίδια. Ο μαζικός τουρισμός έλαβε πρόσθετη ώθηση μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (ο οποίος τελείωσε το 1945). Κατά τη διάρκεια αυτού του πολέμου, εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων περισσότερων από 17 εκ. καναδών και αμερικανών πολιτών, ταξίδεψαν σε πολλές νέες τοποθεσίες καθώς υπηρετούσαν σε διάφορες στρατιωτικές αποστολές. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αρκετοί πρόσθετοι παράγοντες συνέβαλαν στην ενθάρρυνση της ανάπτυξης του τουρισμού, όπως η μαζική παραγωγή αυτοκινήτων και η οικονομική ανάπτυξη που σημειώθηκε στις βιομηχανικές χώρες. Στην διάρκεια της δεκαετίας του 1950, τα ξενοδοχεία και τα μοτέλ επεκτάθηκαν γρήγορα μέσω του νέου μοντέλου ανάπτυξης franchising. Η εισαγωγή αεροπορικών ταξιδιών στη δεκαετία του 1950 και η αυξανόμενη δημοτικότητά τους στη δεκαετία του 1960 επιτάχυναν περαιτέρω την άνοδο τόσο των εγχώριων, όσο και των διεθνών ταξιδιών (Gyr, 2010).

Σήμερα, κατά την διάρκεια του 21ου αιώνα, ο τουρισμός παραμένει ένα πολύ σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, που όμως έχει μεταμορφωθεί ριζικά από την άνοδο του διαδικτύου, το άνοιγμα των συνόρων και την ενίσχυση της κινητικότητας των πληθυσμών σε ολόένα και περισσότερο βιομηχανικές χώρες (Zuelow, 2015).

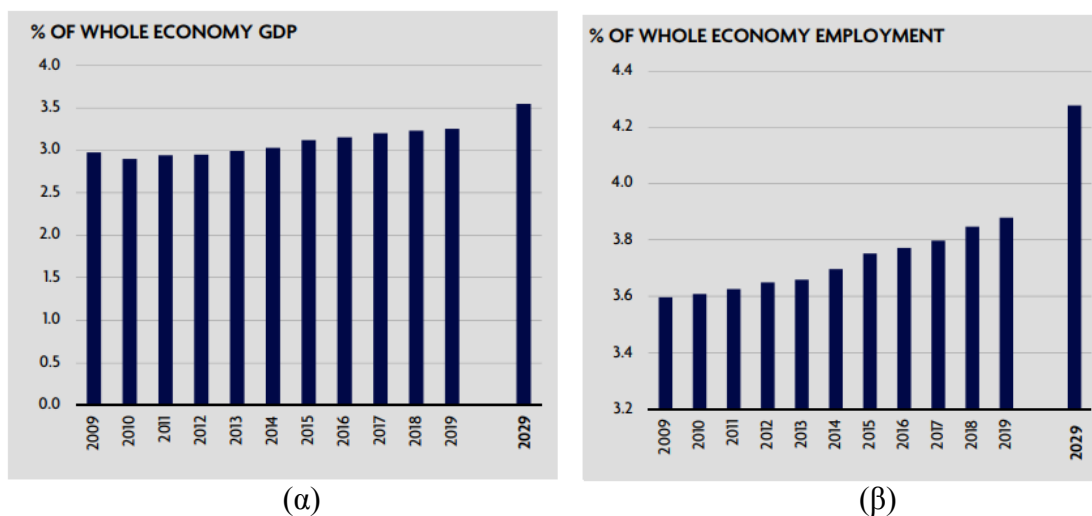
1.1.3. Οικονομική σημασία τουρισμού

Τις τελευταίες δεκαετίες, ο τουρισμός έχει καταστεί βασικός μοχλός της κοινωνικοοικονομικής προόδου μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας, των εσόδων από εξαγωγές και της ανάπτυξης υποδομών για πολλούς προορισμούς σε όλο τον

κόσμο. Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις (διανυκτέρευση) παγκοσμίως γνώρισαν συνεχή ανάπτυξη, φθάνοντας τα 1.239 εκ. 2016, σε σύγκριση με 25 εκ. αφίξεις το 1950. Οι αφίξεις αυτές δημιούργησαν 1.108 δις ευρώ σε διεθνή εισοδήματα από το τουρισμό το 2016. Η συνολική παγκόσμια ζήτηση για διεθνή τουρισμό παρέμεινε ισχυρή το 2016 παρά τις προκλήσεις, αλλά με ελαφρώς πιο μέτριο ρυθμό ανάπτυξης σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια (UNWTO, 2017).

Περίπου 46 εκ. περισσότεροι τουρίστες ταξίδεψαν διεθνώς το 2016 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, σημειώνοντας αύξηση 4% στα 1,107 εκ. Οι διεθνείς αφίξεις αυξήθηκαν με ρυθμό 4% ετησίως ή υψηλότερο για επτά συναπτά έτη μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2009. Το 2012, οι διεθνείς αφίξεις τουριστών σε ένα χρόνο υπερέβησαν για πρώτη φορά το όριο του 1 δις. Το 2016, ο αριθμός αυτός ξεπέρασε τα 1,2 δις και καταγράφηκαν 305 εκ. περισσότερες διεθνείς αφίξεις τουριστών σε σύγκριση με τα 930 εκ. πριν από την κρίση του 2008 (UNWTO, 2017).

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του Παγκόσμιου Συμβουλίου για τα Ταξίδια και τον Τουρισμό (WTTC), ο παγκόσμιος τομέας του τουρισμού και των ταξιδιών παρουσίασε ανάπτυξη κατά 3,9%, μεταξύ των ετών 2017-2018, συμβάλλοντας στην παγκόσμια οικονομία κατά 8,8 τρις δολ. και κατά 319 εκ. θέσεις εργασίας. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, ο τομέας του τουρισμού αναπτύχθηκε ταχύτερα από την παγκόσμια οικονομία (3,2%) και συνεισέφερε στο 10,4% της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας. Μέχρι το 2029 εκτιμάται ότι θα συνεισφέρει στην παγκόσμια οικονομία (ΑΕΠ) πάνω από 3,5%. Μελλοντικά, ο τομέας τουρισμού και των ταξιδιών προβλέπεται ότι θα συμβάλει σε 100 εκ. νέες θέσεις εργασίας παγκοσμίως κατά τα επόμενα δέκα χρόνια, αντιπροσωπεύοντας 421 εκ. θέσεις εργασίας έως το 2029 (WTTC, 2019) (Διάγραμμα 1.1.).



Διάγραμμα 1.1. (α) Συνεισφορά Τουρισμού και Ταξιδιών στην παγκόσμια οικονομία, (β) Συνεισφορά Τουρισμού και Ταξιδιών στην παγκόσμια απασχόληση, 2009-2019 και εκτιμήσεις για το 2029

Πηγή: WTTC, 2019

Σε ότι αφορά την αγορά της Ευρώπης, αυτή αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο μερίδιο των διεθνών αφίξεων τουριστών, καθώς καταγράφηκαν 619 εκ. αφίξεις το 2016 ή το 50% του συνόλου του κόσμου. Αυτό αντιπροσωπεύει μια αύξηση της τάξης του 2% από το 2015, ωστόσο καταγράφηκαν ανάμεικτα αποτελέσματα σε επίπεδο προορισμού. Η περιφέρεια της Ασίας – Ειρηνικού είναι η δεύτερη μεγαλύτερη περιοχή, με 306 εκ. διεθνείς αφίξεις να καταγράφονται το 2016 ή το 25% του συνόλου του κόσμου. Η Ασία γνώρισε την ταχύτερη ανάπτυξη όλων των περιοχών του κόσμου το 2016, με αύξηση των αφίξεων κατά 8%. Η Αμερική αντιπροσωπεύει το 16% των διεθνών τουριστικών αφίξεων παγκοσμίως, με 201 εκ. αφίξεις το 2016, οι οποίες ήταν αυξημένες κατά 4% από το 2015. Στην περιφέρεια της Αφρικής καταγράφηκαν 58 εκ. αφίξεις το 2016 (5% του συνόλου του κόσμου) μετά από έντονη αύξηση 8%, σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Η Ευρώπη είναι επίσης η μεγαλύτερη περιφέρεια όσον αφορά τις διεθνείς εισπράξεις από τον τουρισμό, με κέρδη 406 δις € το 2016 ή το 37% των παγκόσμιων τουριστικών εσόδων. Αυτό

αντιπροσωπεύει μια αύξηση της τάξης του 1% σε σύγκριση με το 2015 σε πραγματικούς όρους (UNWTO, 2017).

Ειδικότερα οι χώρες της ΕΕ-28 έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο των διεθνών αφίξεων στην Ευρώπη. Η ΕΕ αντιπροσωπεύει το 40% των διεθνών αφίξεων τουριστών και το 31% των διεθνών εισπράξεων του τουρισμού παγκοσμίως. Ο χώρος Σένγκεν, ο οποίος επιτρέπει στους ταξιδιώτες να κυκλοφορούν ελεύθερα σε 22 χώρες της ΕΕ και τέσσερις χώρες εκτός ΕΕ, ευνοεί σε μεγάλο βαθμό τον ενδοπεριφερειακό τουρισμό. Το κοινό νόμισμα που είναι κοινό από τα 19 από τα 28 κράτη μέλη διευκολύνει επίσης σημαντικά τον τουρισμό. Όπως και σε άλλες περιοχές του κόσμου, οι τάσεις των εισερχόμενων αφίξεων στους προορισμούς της ΕΕ οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην εξερχόμενη ζήτηση από αγορές πηγών της ΕΕ. Το 2016, οι χώρες της ΕΕ σημείωσαν μια σταθερή αύξηση 4% στις διεθνείς αφίξεις, φτάνοντας σε 21 εκ. το 2016. Οι συνολικές αφίξεις έφθασαν στο μισό δισεκατομμύριο, αντιπροσωπεύοντας το 40% του συνόλου του κόσμου. Ήταν η έβδομη συνεχής χρονιά σταθερής ανάπτυξης για τις 28 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2009. Οι χώρες της ΕΕ κατέγραψαν συνολικά 342 δις € σε διεθνή έσοδα από τον τουρισμό το 2016, δηλαδή αύξηση κατά 3% σε πραγματικούς όρους, σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, γεγονός που συμβαδίζει με την αύξηση των αφίξεων (UNWTO, 2017).

1.2. Ποιότητα ζωής

1.2.1. Ορισμός και θεωρητικές προσεγγίσεις

Η ποιότητα ζωής είναι μια πολυσυζητημένη έννοια στην βιβλιογραφία. Η θέσπιση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού για την ποιότητα ζωής είναι δύσκολη, επειδή η ποιότητα ζωής είναι μια υποκειμενική μεταβλητή που εξαρτάται από τις αντιλήψεις και τα συναισθήματα των ατόμων. Σύμφωνα με τους Andereck και Nyaupane (2011), μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί περισσότεροι από 100 ορισμοί και θεωρητικά

μοντέλα για την ποιότητα ζωής, αν και υπάρχει συμφωνία τα τελευταία χρόνια, ότι η ποιότητα ζωής είναι μια πολυδιάστατη έννοια που περιλαμβάνει πολλές πτυχές της ζωής και του περιβάλλοντος των ανθρώπων (Schalock & Siperstein, 1996).

Δεδομένου ότι μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί πολλοί ορισμοί για την ποιότητα ζωής, ο Farquhar (1995) επιχείρησε να κάνει μια ταξινόμηση αυτών. Το βασικό κριτήριο που χρησιμοποίησε για την ταξινόμηση των διαφορετικών ορισμών, ήταν η καθολικότητα. Ως εκ τούτου έκανε μια διάκριση μεταξύ των καθολικών ορισμών της ποιότητας ζωής και μεταξύ των ορισμών στους οποίους η ποιότητα ζωής έχει ένα σύνολο καθορισμένων διαστάσεων.

Διάφοροι καθολικοί ορισμοί αναφέρονται στην συνέχεια. Η ποιότητα ζωής έχει οριστεί από τον Spradley (1976, σελ. 100) πολύ γενικά ως «μια γενική κατάσταση πραγμάτων σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, την οποία οι άνθρωποι αποτιμούν θετικά», ενώ ο Abrams (1973) είχε αναφέρει ότι η ποιότητα ζωής συνιστά τον βαθμό της ευχαρίστησης ή της δυσαρέσκειας που τα άτομα νιώθουν στις διάφορες πτυχές (οικονομικές, κοινωνικές, διαβίωση, κ.α.) της ζωής τους. Σύμφωνα με τον Pacione (2003), η έννοια της φράσης «ποιότητα ζωής» διαφέρει πολύ, καθώς χρησιμοποιείται ποικιλοτρόπως, αλλά, γενικά, πρόκειται για την αναφορά, είτε στις συνθήκες του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν οι άνθρωποι (π.χ. συνθήκες διαβίωσης) ή σε κάποια ιδιότητα των ίδιων των ανθρώπων (όπως υγεία ή εκπαιδευτικά επιτεύγματα). Διαισθητικά η ποιότητα ζωής αναφέρεται στην ικανοποίηση κάποιου από τη ζωή του και τα συναισθήματα της ικανοποίησης ή εκπλήρωσης από αυτή. Είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι βλέπουν ή αισθάνονται για τη ζωή τους (Costanzaetal., 2007).

Ωστόσο, αυτό που ίσως θα μπορούσε να συνεισφέρει στην καλύτερη κατανόηση του όρου της ποιότητας ζωής, είναι οι διαστάσεις της (ή οι τομείς της), δηλαδή η δεύτερη κατηγορία ορισμών που αναφέρθηκε από τους Farquhar (1995). Σε αυτή την κατηγορία ορισμών αναγνωρίζεται ότι η ποιότητα ζωής δεν είναι μια ενιαία έννοια, αλλά ότι διαθέτει ένα σύνολο διακριτών διαστάσεων. Επειδή μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί πολλές διαστάσεις για την ποιότητα ζωής, δεδομένου ότι αυτή εξαρτάται από πολλούς ατομικούς παράγοντες και παράγοντες του περιβάλλοντος των ατόμων, δεν υπάρχει επίσης, μια κοινά αποδεκτή ταξινόμηση μεταξύ αυτών των διαστάσεων

και στην βιβλιογραφία εντοπίζονται πολλά και διαφορετικά είδη ταξινόμησης (Post, 2014; Estoque et al., 2018).

Για παράδειγμα σε έναν από τους πρώτους ορισμούς της ποιότητας ζωής, οι George και Bearon (1980) συμπεριέλαβαν 4 διαστάσεις, οι 2 από τις οποίες είναι «αντικειμενικές» (γενική κατάσταση της υγείας και λειτουργικότητας και κοινωνικοοικονομική κατάσταση) και 2 είναι «υποκειμενικές» (ικανοποίηση από την ζωή, αυτοεκτίμηση). Από την άλλη, ο Hughes (1990) ανέφερε 8 διαστάσεις της ποιότητας ζωής, οι οποίες ήταν η προσωπική αυτονομία, η εκφρασμένη ικανοποίηση, η σωματική και πνευματική ευημερία, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η ποιότητα του περιβάλλοντος, η σκόπιμη δραστηριότητα, η κοινωνική ένταξη και οι πολιτισμικοί παράγοντες.

Οι Schalock & Siperstein (1996) μελετώντας τις έρευνες και τα θεωρητικά πλαίσια της ποιότητας ζωής που είχαν αναπτυχθεί μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 90, κατέληξαν σε ένα σύνολο επτά διαστάσεων, οι οποίες είναι: 1) η συναισθηματική και ψυχολογική ευημερία (ασφάλεια, πνευματικότητα, ευτυχία, ελευθερία από το άγχος, αυτοπεποίθηση, ικανοποίηση), 2) οι διαπροσωπικές και κοινωνικές σχέσεις (οικειότητα, στοργή, οικογένεια, αλληλεπιδράσεις, φιλίες, υποστήριξη), 3) η υλική ευημερία (απασχόληση, οικονομική ασφάλεια, κοινωνική - οικονομική κατάσταση, συνθήκες διαβίωσης), 4) η προσωπική ανάπτυξη, ικανότητα και στόχοι (εκπαίδευση, δεξιότητες, εκπλήρωση, προσωπική ικανότητα, σκόπιμη δραστηριότητα, πρόοδος), 5) η φυσική ευεξία (ευεξία και αναψυχή / ψυχαγωγία, διατροφή, κινητικότητα, υγειονομική περίθαλψη, ασφάλιση υγείας, ψυχαγωγία, δραστηριότητες καθημερινής διαβίωσης), 6) η αυτοδιάθεση, ατομικός έλεγχος και οι αποφάσεις (αυτονομία, επιλογές, αποφάσεις, προσωπικές συζητήσεις), 7) η κοινωνική ένταξη και αξιοπρέπεια (αποδοχή, υποστήριξη, εργασιακό περιβάλλον, δραστηριότητες στην κοινότητα, ρόλοι, εθελοντικές δραστηριότητες, οικιστικό περιβάλλον) και τέλος 8) τα δικαιώματα (προστασία ιδιωτικής ζωής, πρόσβαση, ιδιοκτησία, ευθύνες πολίτη).

Η ικανότητα των ανθρώπων να έχουν πρόσβαση σε μέσα για την ικανοποίηση των αναγκών τους, έχει επίσης χρησιμοποιηθεί ως βάση για μια διαφορετική ταξινόμηση των διαστάσεων της ποιότητας ζωής, σε: 1) βασικές φυσιολογικές ανάγκες,

συμπεριλαμβανομένων των τροφίμων και του νερού, της καλής υγείας και της σωματικής προστασίας από βλάβες, 2) ανάγκες ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένου ενός σταθερού χώρου για να ζει και να εργάζεται κάποιος, και των συνεχιζόμενων ευκαιριών για εργασία και εισόδημα, 3) κοινωνικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένης της σύνδεσης με υποστηρικτικά κοινωνικά δίκτυα και των ευκαιριών συμμετοχής σε κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές δραστηριότητες, 4) ανάγκες εκτίμησης, συμπεριλαμβανομένης της γνώσης και της εμπιστοσύνης, καθώς και της ικανότητας και της ελευθερίας επιλογής. (Cummins, 2000). Αυτές οι διαστάσεις απορρέουν από το μοντέλο της ιεραρχίας των αναγκών του Maslow (1962).

Συνοψίζοντας δεν υπάρχει σήμερα μια ενιαία ταξινόμηση για τις διαστάσεις της ποιότητας ζωής, ωστόσο αυτό που υποδεικνύει η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, είναι ότι στην ουσία δεν αποτελεί μια ενιαία έννοια, αλλά μάλλον μια έννοια με πολλές συνιστώσες, από την άποψη ότι επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως οι οικονομικοί, οι κοινωνικοί, η υγεία κ.α.

1.2.2. Μέτρηση ποιότητας ζωής

Διάφορα μέτρα έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα για την αξιολόγηση της ποιότητας ζωής των ατόμων. Αυτά χωρίζονται ευρέως σε αντικειμενικά και υποκειμενικά. Ο Post (2014) ανέφερε ότι παρόλο που δεν υπάρχει καθολικός ορισμός της έννοιας της ποιότητας ζωής, αυτή συνήθως μετράται με όρους «αντικειμενικών» και «υποκειμενικών» δεικτών. Πολλοί ερευνητές έχουν τονίσει επίσης ότι η ποιότητα της ζωής είναι τόσο αντικειμενική, όσο και υποκειμενική, οπότε η μέτρησή της πρέπει να περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι σκέφτονται για τη ζωή τους (Eckersley, 1999; Georgiou & Hancock, 2009).

Σύμφωνα με τον Roche (1990), η ποιότητα ζωής μετριέται υποκειμενικά με βάση την προσωπική άποψη των ατόμων, ενώ αντικειμενικά μετριέται με την χρήση τυποποιημένων μέτρων. Ως εκ τούτου, οι αντικειμενικοί δείκτες χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση συγκεκριμένων διαστάσεων που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής,

όπως το εισόδημα, η απασχόληση, ο τόπος κατοικίας (ιδιοκτησία κατοικίας), τα επίπεδα εκπαίδευσης και το κοινωνικό ή φυσικό περιβάλλον (Bowling, 2005). Παράδειγμα ενός τέτοιου αντικειμενικού δείκτη είναι ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), ο οποίος συνδυάζει μέτρα για το προσδόκιμο της επιβίωσης, την εκπαίδευση και το βιοτικό επίπεδο, σε μια προσπάθεια να ποσοτικοποιηθούν οι επιλογές που είναι διαθέσιμες στα άτομα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Ο δείκτης HDI χρησιμοποιείται από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών στην Έκθεση Ανθρώπινης Ανάπτυξης. Παραδείγματα άλλων δεικτών περιλαμβάνουν τον Δείκτη Φυσικής Ποιότητας Ζωής (PQLI), τον δείκτη Happy Planet και την Ακαθάριστη Εθνική Ευτυχία (GNH) (Boelhouwer & Noll, 2014).

Από την άλλη, οι υποκειμενικοί δείκτες στοχεύουν στην κατανόηση της ποιότητας ζωής με βάση την προσωπική ιστορία, τις μελλοντικές προοπτικές και συμπεριφορές, το ιστορικό της ζωής και τη συναισθηματική και σωματική ευεξία, καθώς και την ψυχική και σωματική υγεία (Bowling, 2005). Πιο πρόσφατα, ο ΟΟΣΑ (2005) είχε ορίσει την ποιότητα ζωής ως την ευημερία των ανθρώπων που μετράται με κοινωνικούς δείκτες και όχι με ποσοτικά μέτρα εισοδήματος και παραγωγής. Ο ορισμός του ΟΟΣΑ είναι ιδιαίτερα χρήσιμος διότι υπογραμμίζει την αξία άλλων παραγόντων, εκτός από το εισόδημα και την οικονομική ανάπτυξη και υπογραμμίζει τη σημασία της υποκειμενικής ευημερίας. Η υποκειμενική ευημερία, όπως ορίζεται από τον Glicksman (2000), σχετίζεται με θετικά συναισθήματα και ψυχικές καταστάσεις.

Εδώ και αρκετό καιρό έχει αναγνωριστεί ότι το ΑΕΠ είναι μια ανεπαρκής μεταβλητή για να αξιολογηθεί η ευημερία των ατόμων με την πάροδο του χρόνου, ιδιαίτερα στις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικοπολιτισμικές διαστάσεις της ευημερίας (Liburd, Benckendorff & Carlsen, 2012). Η υποκειμενική ευημερία έχει αναγνωριστεί σήμερα ως βασική πτυχή της ποιότητας ζωής (Cummins, 2000) και αναφέρεται στην αίσθηση ενός ατόμου ότι «η ζωή πηγαίνει καλά» και η έρευνα στον τομέα αυτό, έχει επικεντρωθεί στην μελέτη της αντιλαμβανόμενης ικανοποίησης των ανθρώπων από τις συνθήκες υπό τις οποίες ζουν (Costanza et al., 2007; Malkina-Pykh & Pykh 2008). Σύμφωνα με το Bowling (2005), η υποκειμενική ευημερία είναι συνώνυμη με τη θετική ζωή και συνιστά μια αξιολόγηση της ψυχικής, σωματικής, οικονομικής και

κοινωνικής κατάστασης ενός ατόμου (Glicksman, 2000). Περιλαμβάνει μια σύγκριση μεταξύ της τρέχουσας ζωής του ατόμου και των προηγούμενων εμπειριών του (Glicksman, 2000). Η υποκειμενική ευημερία επηρεάζεται περαιτέρω από τα γεγονότα στη ζωή κάποιου και από το πώς αντιδρά κανείς στα «γεγονότα της ζωής». Σήμερα, όλο και περισσότερο υποστηρίζεται ότι τα ατομικά συναισθήματα ευημερίας και ικανοποίησης εξαρτώνται από τον τύπο και τον αριθμό των ευκαιριών που έχουν τα άτομα σε παράγοντες-στοιχεία, τα οποία τους επιτρέπουν να ανταποκριθούν στις διάφορες ανθρώπινες ανάγκες (Clarke et al, 2006).

Κεφάλαιο 2^ο: Ο τουρισμός στην Ελλάδα

2.1. Ιστορικά στοιχεία

Η Ελλάδα έχει μια μακρά ιστορία στον τομέα του τουρισμού, η οποία πηγαιίνει πίσω στα αρχαία χρόνια (Buhalis, 2001). Πολλοί άνθρωποι ταξίδευαν στην αρχαία Ελλάδα κάθε χρόνο για να επισκεφθούν μια σειρά από φεστιβάλ και αθλητικά παιχνίδια, συμπεριλαμβανομένων των Ολυμπιακών αγώνων. Το 776 π.Χ. πραγματοποιήθηκαν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες που αποτελούσαν αθλητικές διοργανώσεις προς τιμήν των θεών του Ολύμπου. Αν και ήταν λιγότερο γνωστά, υπήρχαν επίσης και τα φεστιβάλ Ίσμιου και Νέμεως. Αυτοί οι εορτασμοί κινητοποίησαν μεγάλο αριθμό ανθρώπων, οι οποίοι φυσικά χρειάζονταν μεταφορικά μέσα και δρόμους για να ταξιδέψουν. Το οδικό σύστημα στην Αρχαία Ελλάδα ήταν πολύ παρόμοιο με αυτό των Περσών και οι άνθρωποι ταξίδευαν συνήθως με τα πόδια ή με γάιδαρο. Οι ταξιδιωτικές ευκαιρίες στον αρχαίο ελληνικό κόσμο εξαρτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από το καθεστώς και το επάγγελμα. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού θα μπορούσε να ταξιδέψει σε όλη τη Μεσόγειο για να πουλήσει τα προϊόντα του (π.χ. έμποροι) και να μεταβεί σε θρησκευτικά προσκυνήματα, να δει αθλητικά γεγονότα ή ακόμα και να ταξιδέψει απλώς για την ευχαρίστηση να δει τα θαυμάσια αξιοθέατα του αρχαίου κόσμου (The History of Tourism in Ancient Greece and Rome, 2019).

Όταν η Ελλάδα προσαρτήθηκε από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αιώνες αργότερα, η πολιτισμική ανταλλαγή που ξεκίνησε μεταξύ των δύο πολιτισμών ενίσχυσε τα ταξίδια των Ρωμαίων προς την Ελλάδα, οι οποίοι επισκέπτονταν τα περίφημα κέντρα ελληνικής φιλοσοφίας και επιστήμης, όπως η Αθήνα, η Κόρινθος και οι Θήβες. Στην περίοδο εκείνη, η Ελλάδα είχε ένα δίκτυο πανδοχείων που προσέφεραν μόνο ένα κρεβάτι, χωρίς άλλες ανέσεις, όπως μπάνιο. Είναι επίσης γνωστό ότι σε κάθε πόλη χτίστηκαν δημόσια λουτρά, τα οποία ήταν ανοικτά σε όλους, όπου οι τουρίστες της εποχής εκείνης έπρεπε να φέρνουν τις δικές τους πετσέτες (The History of Tourism in Ancient Greece and Rome, 2019).

Τα θρησκευτικά προσκυνήματα ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή στην Ελλάδα και το πιο σημαντικό ιερό ήταν αυτό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Τα ελληνικά εδάφη προσέφεραν επίσης ιαματικά λουτρά, τα οποία προσέλκυαν έναν σημαντικό αριθμό τουριστών (Tsiftelidou & Christodoulou, 2019). Επίσης υπήρχαν παραθαλάσσια θέρετρα και φεστιβάλ θεάτρου και οι τουρίστες είχαν την ευκαιρία να δουν μνημεία όπως η Ακρόπολη της Αθήνας. Η Ακρόπολη από τον 5ο αιώνα π.Χ. έγινε ένα από τα πιο επισκέψιμα αξιοθέατα της αρχαίας πόλης μαζί με τις πυραμίδες της Αιγύπτου. Άνηκαν και οι δύο στα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου (Rutherford., 2007).

Ερχόμενοι στην σύγχρονη Ελλάδα, ο Vlachos (2013) εντοπίζει τα πρώιμα θεμέλια του ελληνικού τουρισμού στην διάρκεια του μεσοπολέμου, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τη σημασία των προηγούμενων έργων υποδομής που είχαν βελτιώσει τη σύνδεση της Ελλάδας με τις δυτικοευρωπαϊκές αγορές στα τέλη του 19ου αιώνα. Στην πραγματικότητα υπό τη δεύτερη κυβέρνηση Βενιζέλου, ο όρος "τουρισμός" εισήχθη ρητά στον οικονομικό σχεδιασμό, μαζί με την επίσημη δημιουργία του ΕΟΤ το 1929. Ο νέος οργανισμός ιδρύθηκε με τη διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης. Μετά την πτώση της κυβέρνησης το 1932, τα στελέχη της κυβέρνησης του Βενιζέλου στον Ε.Ο.Τ. αντικαταστάθηκαν από μέλη του συντηρητικού στρατοπέδου, οι οποίοι αντιτάχθηκαν στις προοδευτικές πολιτικές του τουρισμού.

Ο μαζικός τουρισμός άρχισε να ανθίζει στη δεκαετία του '60 και του '70. Κατά το διάστημα αυτό, πραγματοποιήθηκαν μεγάλα έργα κατασκευής ξενοδοχείων και άλλων παρόμοιων εγκαταστάσεων και η χώρα σημείωσε δραματική αύξηση στις ροές των διεθνών τουριστών. Το 1950 εκτιμήθηκε ότι ο αριθμός των τουριστών που εισήλθαν στην Ελλάδα έφτασε τις 33.000. Την περίοδο εκείνη δόθηκε μεγαλύτερη σημασία στην τουριστική ανάπτυξη των μεγάλων νησιών, όπως ήταν η Κρήτη και η Ρόδος. Αργότερα καθώς το δίκτυο μεταφορών και υποδομών βελτιώθηκε, άρχισε να δίνεται μεγαλύτερη σημασία και στην τουριστική ανάπτυξη των μικρότερων νησιών. Μέχρι το 1990, η ανάπτυξη της Ελλάδας στον τουριστικό τομέα ήταν η ταχύτερη στην Ευρώπη και σε παγκόσμιο επίπεδο. Από το 1999 έως το 2012, η τουριστική βιομηχανία της Ελλάδας εξελίχθηκε «αργά» σε σχέση με το ρυθμό ανάπτυξης τόσο στην ευρωπαϊκή, όσο και στη διεθνή τουριστική βιομηχανία (Bramwell, 2004).

2.2. Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει μακρά παράδοση στον τουρισμό και τη φιλοξενία, κυρίως λόγω της ιστορίας και του αρχαίου πολιτισμού της. Πολλά από τα στοιχεία που έχουν καταστήσει την χώρα ένα δημοφιλή τουριστικό προορισμό, εδώ και αρκετά χρόνια είναι η πλούσια οικονομική, θρησκευτική και πνευματική της δραστηριότητα για περισσότερο από τρεις χιλιάδες, τα συμπλέγματα νησιών που περιλαμβάνουν περισσότερα από 100 νησιωτικούς προορισμούς, η ακτογραμμή της μήκους 15.000 μιλίων και η γεωγραφική της θέση στην Μεσόγειο και στην νοτιοανατολική γωνία της Ευρώπης (Buhalis, 2001).

2.2.1. Στοιχεία για τον διεθνή και τον εγχώριο τουρισμό

Τόσο ο διεθνής, όσο και ο εγχώριος τουρισμός είναι σημαντικοί στο ελληνικό πλαίσιο, αν και ο διεθνής τουρισμός είναι αυτός που συνεισφέρει περισσότερο στην ελληνική οικονομία και αυτός που συγκεντρώνει τις περισσότερες αφίξεις στην χώρα. Σύμφωνα με στοιχεία από τον ΙΝΣΕΤΕ (2018), το 2018 οι τουριστικές αφίξεις έφτασαν τα 30,1 εκ., οι οποίοι συνεισέφεραν στην ελληνική οικονομία κατά 15,9 δις €. Παρ' όλα αυτά καταγράφεται σημαντική εποχικότητα, καθώς οι περισσότερες αφίξεις συγκεντρώνονται στους μήνες Ιούνιο-Σεπτέμβριο. Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο τα έσοδα από τις διεθνείς τουριστικές αφίξεις, συγκέντρωσαν ποσοστό 21% (3,3 δις €) και 22% (3,5 δις €) αντίστοιχα, των συνολικών εσόδων από αφίξεις, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τον Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο ήταν 14% (2,3 δις €) και 15% (2,4 δις €). Περίπου το 68% των διεθνών τουριστών καταφθάνουν στην Ελλάδα αεροπορικώς και το 29% οδικώς (Πίνακας 2.1.) (ΙΝΣΕΤΕ, 2018).

Πίνακας 2.1. Στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα, 2018

Εισερχόμενος Τουρισμός, 2018				
	Αφίξεις		Έσοδα (€)	
		%		%
Ιαν	603.474	2%	152.047.087	1%
Φεβ	484.123	2%	151.205.279	1%
Μαρ	708.169	2%	246.454.499	2%
Απρ	1.106.808	4%	463.016.875	3%
Μαι	2.449.690	8%	1.427.889.000	9%
Ιουν	4.103.702	14%	2.271.114.311	14%
Ιούλ	5.539.244	18%	3.309.532.000	21%
Αυγ	6.093.067	20%	3.541.725.670	22%
Σεπ	4.868.855	16%	2.374.119.000	15%
Οκτ	2.722.457	9%	1.347.860.000	8%
Νοε	786.222	3%	315.670.000	2%
Δεκ	656.978	2%	263.704.354	2%
Σύνολο	30.122.789	100%	15.864.338.075	100%
Αεροπορικώς	20.386.670	68%		
Οδικώς	8.796.571	29%		
Σιδηρ/μικώς	8.500	0%		
Θαλασσίως	931.048	3%		

Πηγή: ΙΝΣΕΤΕ, 2018

Σε σύγκριση με το 2017, οι τουριστικές αφίξεις, αυξήθηκαν κατά 10,8% (27,2 εκ.). Ομοίως τα έσοδα από τους τουριστικές αφίξεις αυξήθηκαν κατά 11,7%, ενώ οι διανυκτερεύσεις παρουσίασαν επίσης αύξηση από 209.855 το 2017 σε 227.012 το 2018, το οποίο αντιπροσωπεύει αύξηση της τάξης του 8,2%. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, η μέση κατά κεφαλήν τουριστικά δαπάνη (ΜΚΔ) ανήλθε στα € 526,7 το 2017, καταγράφοντας αύξηση κατά +0,8%, σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, η οποία αποδίδεται σε αύξηση της Δαπάνης ανά Διανυκτέρευση κατά +3,3% (από € 67,7 σε € 69,9). Αντίθετα η Μέση Διάρκεια Παραμονής σημείωσε μείωση κατά -2,3% (7,5 διανυκτερεύσεις), μετά την οριακή αύξηση (+0,5%) που καταγράφηκε το 2017 (Πίνακας 2.2.) (ΙΝΣΕΤΕ, 2018).

Πίνακας 2.2. Μεταβολές βασικών μεγεθών τουρισμού, 2017-2018

	2017	2018	% Δ
Έσοδα (εκ. €)	14.203	15.864	11,7%
Διαν/σεις (χιλ.)	209.855	227.012	8,2%
Αφίξεις (χιλ.)	27.194	30.123	10,8%
Μέση Διάρκεια Παραμονής	7,7	7,5	-2,3%
ΜΚΔ	522,3	526,7	0,8%
Δαπάνη/Διαν/ση	67,7	69,9	3,3%

Πηγή: ΙΝΣΕΤΕ, 2018

Σε ότι αφορά τις διεθνείς αεροπορικές αφίξεις για το 2016, πρώτη κατά σειρά βρίσκεται η Αθήνα με ποσοστό τουριστών 4,5 εκ , δεύτερο το Ηράκλειο με 2.9 εκ. αφίξεις, τρίτη η Ρόδος με 2,0 εκ. αφίξεις, τέταρτη η Θεσσαλονίκη είναι 1,7 εκ. αφίξεις, πέμπτη η Κέρκυρα με 1, 2 εκ. αφίξεις και έκτα τα Χανιά με 1 εκ. αφίξεις. Για το 2017, η σειρά προτίμησης των τουριστών για τους προορισμούς είναι η ίδια. Παρατηρείται όμως μία αύξηση των αφίξεων για την Αθήνα (4,7 εκ. αφίξεις) (Πίνακας 1.3.). Για το ίδιο έτος το μεγαλύτερο μέρος των διεθνών τουριστών καταφθάνουν από την Γερμανία (3.706), το Ηνωμένο Βασίλειο (3.002), την Βουλγαρία (2.546), την πΓΔΜ (1.571) και την Ιταλία (1.441). Ωστόσο η μέση διάρκεια παραμονής είναι μεγαλύτερη για τους διεθνείς τουρίστες που προέρχονται από την Αυστραλία (12,8 διανυκτερεύσεις), τον Καναδά (12,4 διανυκτερεύσεις), τις ΗΠΑ (11διανυκτερεύσεις), την Κύπρο (10 διανυκτερεύσεις) και την Γερμανία (10,2 διανυκτερεύσεις) (ΣΕΤΕ, 2018).

Πίνακας 2.3. Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις στα μεγαλύτερα αεροδρόμια της Ελλάδας, 2017

Κυριότερα αεροδρόμια	2017
Αθήνα	4.797.365
Ηράκλειο	3.147.704
Ρόδος	2.178.663
Θεσσαλονίκη	1.929.916
Κέρκυρα	1.300.189
Χανιά	1.093.702
Κως	1.027.342
Ζάκυνθος	781.093

Πηγή: ΣΕΤΕ (2018)

2.2.2. Η διαχρονική εξέλιξη του τουρισμού

Διαχρονικά οι διεθνείς αφίξεις έχουν σημειώσει άνοδο, αν και με μια μικρή κάμψη κατά το 2012, ως αποτέλεσμα της επίδρασης της οικονομικής ύφεσης. Αναλυτικότερα, οι τουριστικές αφίξεις έφτασαν από 15.007 χιλ. το 2010 σε 30.123 χιλ. το 2018, δηλαδή σχεδόν διπλασιάστηκαν. Το μεγαλύτερο μέρος των εισερχόμενων τουριστών (11.436 χιλ. για το 2018) προέρχεται από τις χώρες της ΕΕ-27 και συγκεκριμένα και συγκεκριμένα από την Γερμανία, την Γαλλία, την Ιταλία και την Ολλανδία. Οι τουρίστες από άλλες χώρες της Ευρώπης, εκτός από την ΕΕ-27, έχουν επίσης ένα σημαντικό ποσοστό στην συνολική διεθνή επισκεψιμότητα στην Ελλάδα (9.961 χιλ. για το 2018) και οι περισσότεροι προέρχονται από τις χώρες Δανία και Ηνωμένο Βασίλειο. Μεταξύ των υπολοίπων περιφερειών του κόσμου (8.725 χιλ. για το 2018, το μεγαλύτερο μέρος προέρχεται από τις ΗΠΑ (ΣΕΤΕ, 2019). Τα δεδομένα για τα έτη 2010-2018 παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.3.

Πίνακας 2.3. Διαχρονική εξέλιξη διεθνών τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα, 2010-2018, ανά χώρα και περιφέρεια καταγωγής

Χώρες προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ευρωζώνη	6.147	6.622	5.903	6.379	7.457	8.189	8.935	9.863	11.436
Αυστρία	338	310	236	236	285	327	359	396	521
Βέλγιο	340	433	327	345	409	483	467	527	587
Γαλλία	868	1.149	977	1.152	1.463	1.522	1.314	1.420	1.524
Γερμανία	2.039	2.240	2.109	2.268	2.459	2.810	3.139	3.706	4.381
Ισπανία	155	155	156	92	136	94	203	164	226
Ιταλία	844	938	848	964	1.118	1.355	1.387	1.441	1.667
Κύπρος	575	440	425	399	448	470	652	632	698
Ολλανδία	528	561	478	581	657	639	771	947	1.015
Άλλες χώρες	460	395	347	342	480	489	644	631	818
Χώρες Ευρώπης (εκτός της ΕΕ)	4.065	4.105	3.900	4.148	5.793	6.785	8.282	8.720	9.961
Δανία	241	245	205	202	240	238	242	279	385
Ηνωμένο Βασίλειο	1.802	1.758	1.921	1.846	2.090	2.397	2.895	3.002	2.943
Ρουμανία	258	224	230	279	543	540	1.026	1.149	1.389
Σουηδία	281	334	320	369	338	352	413	493	509
Τσεχία	295	309	289	287	348	437	280	339	368
Άλλες χώρες	1.188	1.235	935	1.164	2.234	2.822	3.426	3.457	4.368
Άλλες περιοχές του κόσμου	4.795	5.701	5.714	7.392	8.784	8.625	7.583	8.611	8.725
Αλβανία	242	411	469	505	488	491	722	829	987
Αυστραλία	108	116	118	129	183	183	169	324	322
Σουηδία	274	361	300	347	377	391	438	449	521
ΗΠΑ	498	485	374	467	592	750	779	865	1.097
Καναδάς	113	142	103	187	146	182	153	198	346
Ρωσία	451	739	875	1.353	1.250	513	595	589	520
Άλλες χώρες	3.107	3.446	3.476	4.406	5.748	6.114	4.726	5.358	4.932
Συνολικές αφίξεις	15.007	16.427	15.518	17.920	22.033	23.599	24.799	27.194	30.123

Πηγή: ΣΕΤΕ, 2019

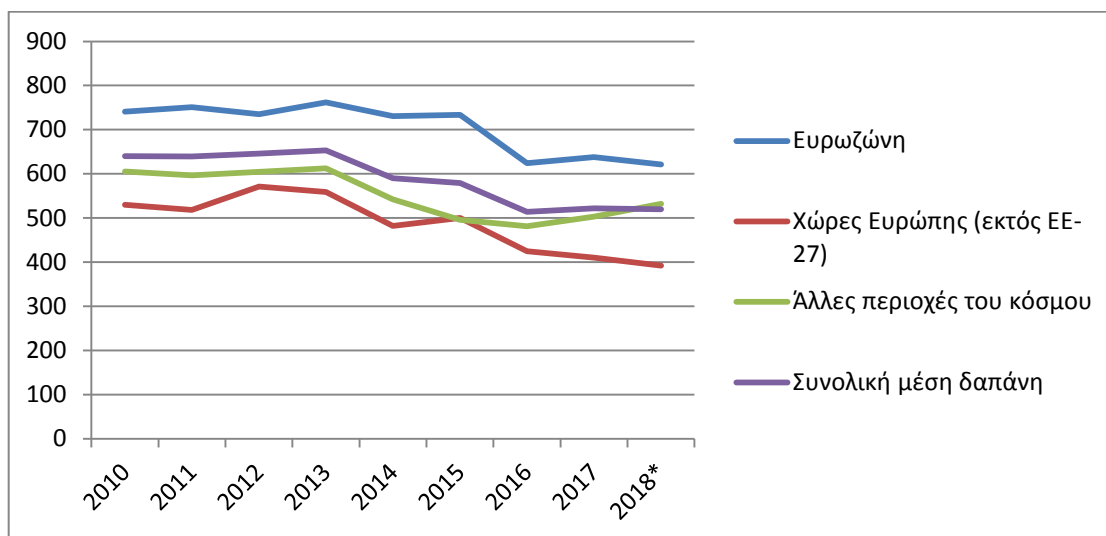
Σε ότι αφορά την διαχρονική εξέλιξη των διανυκτερεύσεων, αυτές έχουν επίσης αυξηθεί σταδιακά μεταξύ των ετών 2010 και 2018, φτάνοντας από 140.176 το 2010 σε 227.012 το 2018, επίσης με μια μικρή κάμψη που σημειώθηκε το 2012, όπου οι διανυκτερεύσεις μειώθηκαν από 150.978 το 2011, σε 140.919 το 2012 (ΣΕΤΕ, 2019). Οι χώρες με το μεγαλύτερο μερίδιο στις διανυκτερεύσεις είναι οι ίδιες με αυτές των διεθνών αφίξεων που αναφέρθηκαν παραπάνω (ΣΕΤΕ, 2019). Τα δεδομένα παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.4.

Πίνακας 2.4. Διαχρονική εξέλιξη διανυκτερεύσεων διεθνών τουριστών στην Ελλάδα, 2010-2018, ανά χώρα και περιφέρεια καταγωγής

Χώρες προέλευσης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ευρωζώνη	68.172	73.722	65.190	70.691	78.801	82.221	84.650	92.051	103.278
Αυστρία	3.520	3.336	2.366	2.422	2.874	3.152	3.267	3.506	4.547
Βέλγιο	3.165	4.023	3.245	3.312	3.748	4.597	4.306	4.704	5.309
Γαλλία	9.185	11.501	9.676	11.420	14.501	14.411	11.573	12.268	13.747
Γερμανία	24.414	28.742	26.991	28.950	30.302	31.366	32.989	37.637	42.596
Ισπανία	1.198	1.312	1.194	942	1.080	766	1.869	1.447	1.890
Ιταλία	8.105	9.176	7.921	9.055	10.248	11.966	11.598	12.042	13.944
Κύπρος	8.376	5.750	5.401	4.969	4.973	4.998	6.379	6.682	5.473
Ολλανδία	5.741	5.878	5.170	6.479	6.853	6.727	7.430	8.517	9.111
Άλλες χώρες	4.468	4.004	3.226	3.140	4.221	4.238	5.241	5.248	6.660
Χώρες Ευρώπης (εκτός της ΕΕ)	35.409	34.610	33.891	34.966	44.456	50.622	56.018	57.075	60.941
Δανία	2.152	2.065	1.888	1.802	2.018	2.126	1.984	2.559	3.155
Ηνωμένο Βασίλειο	18.667	17.587	19.840	18.607	20.448	23.773	26.583	26.552	25.716
Ρουμανία	2.040	1.979	1.768	2.070	3.890	4.133	6.835	7.571	8.506
Σουηδία	2.627	3.151	2.808	3.475	3.153	3.195	3.472	4.340	4.095
Τσεχία	2.922	3.084	2.767	2.692	2.922	3.555	2.328	2.791	2.839
Άλλες χώρες	7.002	6.745	4.819	6.321	12.025	13.840	14.815	13.263	16.630
Άλλες περιοχές του κόσμου	36.595	42.646	41.838	54.594	61.532	52.185	49.733	60.729	62.793
Αλβανία	775	1.719	2.078	2.259	1.841	1.915	2.978	3.235	3.429
Αυστραλία	1.342	1.476	1.251	1.656	2.319	2.047	2.093	4.148	4.300
Σουηδία	3.051	3.698	3.127	3.585	3.602	3.876	3.865	3.961	4.697
ΗΠΑ	6.266	5.801	4.666	5.684	6.816	8.560	8.178	9.549	11.669
Καναδάς	1.428	1.695	1.519	2.726	2.002	2.376	1.881	2.454	4.853
Ρωσία	4.811	7.885	9.501	14.320	13.119	5.466	6.049	5.885	5.164
Άλλες χώρες	18.921	20.371	19.696	24.364	31.832	27.945	24.689	31.496	28.681
Συνολικές διανυκτερεύσεις	140.176	150.978	140.919	160.251	184.789	185.027	190.402	209.855	227.012

Πηγή: ΣΕΤΕ, 2019

Παρά την αύξηση της επισκεψιμότητας, φαίνεται ότι οι τουριστικές δαπάνες των διεθνών τουριστών έχουν μειωθεί με την πάροδο των ετών. Αναλυτικά η μέση δαπάνη από τους διεθνείς τουρίστες έχει μειωθεί από 640 € το 2010, σε 590 € το 2014 και σε 520 € το 2018 και αυτό ισχύει για όλες τις επιμέρους περιφέρειες (ΕΕ-27, χώρες εκτός της ΕΕ-27 στην Ευρώπη και από άλλες περιοχές του κόσμου) (ΣΕΤΕ, 2019). Η διαχρονική εξέλιξη της δαπάνης παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2.1.



Διάγραμμα 2.1. Διαχρονική εξέλιξη τουριστικής δαπάνης από τον διεθνή τουρισμό στην Ελλάδα

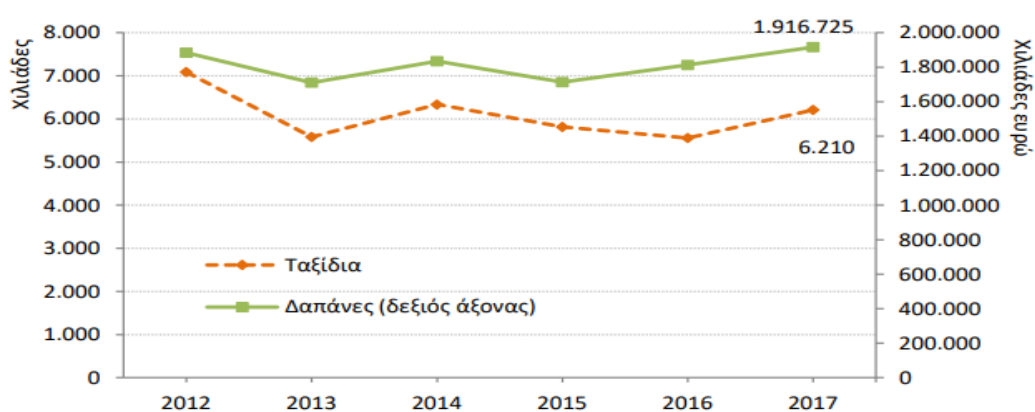
Πηγή: ΣΕΤΕ, 2019

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι μεταξύ όλως των χωρών του κόσμου από τις οποίες η Ελλάδα προσελκύει τουρίστες, οι μεγαλύτερες δαπάνες προέρχονται από τους τουρίστες από την Αυστραλία (1.124 € το 2018), τον Καναδά (1.054 €) και τις ΗΠΑ (948 €). Οι ομάδες αυτές καταγράφουν επίσης τον μεγαλύτερο αριθμό διανυκτερεύσεων στην Ελλάδα (14 νύχτες από τους τουρίστες από τον Καναδά, 13,3 νύχτες από τους τουρίστες από την Αυστραλία και 10,6 νύχτες από τους τουρίστες από τις ΗΠΑ) (ΣΕΤΕ, 2019).

Σε ότι αφορά το προφίλ των διεθνών επισκεπτών στην Ελλάδα, σύμφωνα με έρευνα που έγινε από τον ΣΕΤΕ (2018), η συντριπτική πλειοψηφία (περίπου το 90%) είναι ταξιδιώτες αναψυχής, με την πλειοψηφία (74%) να λαμβάνει το βασικό τουριστικό προϊόν της Ελλάδας, δηλαδή τον τουρισμό «ήλιος - θάλασσα». Σε ότι αφορά την ηλικιακή κατανομή τους, περίπου 1 στους 5 είναι 25-34 ετών ή 35-44 ετών ή 45-54 ετών. Περίπου 1 στους 3 διαμένουν σε ξενοδοχεία 4 αστέρων, 2 στους 3 έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και περισσότεροι από 1 στους 2 προέρχονται από ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα (ΣΕΤΕ, 2018; Λάμπρου και Ικκός, 2018).

Οι Den Butter et al., (2014) οι οποίοι διερεύνησαν τους παράγοντες που επηρεάζουν την ζήτηση για ελληνικές τουριστικές υπηρεσίες από χώρες του εξωτερικού, βρήκαν ότι αυτή επηρεάζεται θετικά από το εισόδημα και το εμπόριο μεταξύ Ελλάδας και χωρών καταγωγής και επίσης ότι επηρεάζεται αρνητικά από την απόσταση μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών καταγωγής. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι οι εμπορικές ροές μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών που παράγουν τουριστικές υπηρεσίες επηρεάζουν σημαντικά τη ζήτηση για τον ελληνικό τουρισμό. Η εξαγωγή και η κατανάλωση ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό φαίνεται ότι είναι απλά ένας τρόπος για τους ξένους κατοίκους να ανακαλύψουν την Ελλάδα ως πιθανό προορισμό διακοπών. Το εμπόριο μειώνει επίσης την πολιτιστική απόσταση μεταξύ των χωρών, καθιστώντας τους κατοίκους μιας χώρας περισσότερο πρόθυμους να επισκεφθούν μια άλλη χώρα.

Ο εγχώριος τουρισμός είναι επίσης σημαντικός για την ελληνική οικονομία, αν και έχει μικρότερη συνεισφορά. Το 2017 καταγράφηκαν συνολικά περίπου 4,5 εκ. εγχώρια ταξίδια, τα οποία σημείωσαν αύξηση κατά 10,2% σε σύγκριση με το 2016. Οι δαπάνες των εγχώριων τουριστών έφτασαν τις 2.077,2 εκ. €, σημειώνοντας αύξηση 6,6%, σε σύγκριση με το 2016 (ΕΛΣΤΑΤ, 2018). Τα δεδομένα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2.2.



Διάγραμμα 2.2. Ταξίδια εγχώριων τουριστών, ηλικίας 15 ετών και άνω και αντίστοιχες δαπάνες, 2012 – 2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

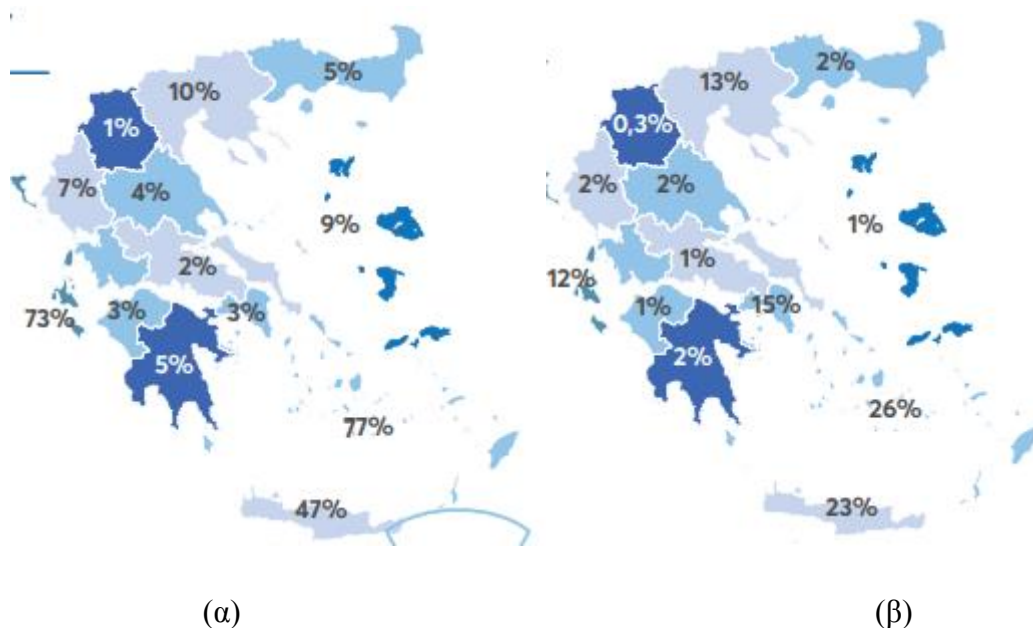
Συνολικά οι διανυκτερεύσεις, τόσο των εγχώριων, όσο και των διεθνών τουριστών στην Ελλάδα, έφτασαν το 2017 σε 89,3 εκ., αυξημένες κατά 9,6% από το 2016. Οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών τουριστών αντιπροσωπεύουν το 82% των διανυκτερεύσεων (73,4 εκ.), υποδεικνύοντας πόσο σημαντικός είναι για την Ελλάδα ο διεθνής τουρισμός (ΕΛΣΤΑΤ, 2018). Εκτός από την σημαντικές εισροές τουριστών που προσελκύει η Ελλάδα, από τις χώρες της ΕΕ, υπάρχουν επίσης ορισμένες αναδυόμενες αγορές όπως η Ρωσία, η Τουρκία και η Κίνα, για τις οποίες έχουν καταγραφεί σημαντικές αυξήσεις στις αφίξεις μέχρι σήμερα. Οι αγορές αυτές θεωρούνται σημαντικές, όχι μόνο επειδή αυξάνεται η ζήτηση από την πλευρά τους, αλλά επειδή οι τουρίστες από την Ρωσία και την Κίνα, ξοδεύουν σημαντικά περισσότερα χρήματα στις διακοπές τους, και παρουσιάζουν ελαφρώς διαφορετικά πρότυπα εποχικότητας σε σύγκριση με άλλες παραδοσιακές αγορές (π.χ. Γερμανικά, Ηνωμένο Βασίλειο), καθώς και μεγάλο ενδιαφέρον για πολιτιστικές και θρησκευτικές εμπειρίες (Skoultzos και Vagionis, 2015).

2.3. Η επίδραση του τουρισμού στην Ελλάδα

Η συμβολή του τουρισμού θεωρείται βασικό στοιχείο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας αλλά και της εθνικής οικονομίας γενικότερα, καθώς η Ελλάδα αποτελεί ένα σημαντικό πόλο έλξης για τους τουρίστες σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι τουριστικές εισπράξεις ανέρχονται στα 12 εκ. € ετησίως. Ο τουρισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία πολλών περιοχών, διότι βοηθά στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη.

Ο τουρισμός συμβάλλει άμεσα και έμμεσα στην οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας σε ποσοστό περίπου 15% του ΑΕΠ(Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος). Σύμφωνα με το WTTC (World Travel and Tourism Council), το ποσοστό για την Ελλάδα για τα επόμενα δέκα χρόνια θα κυμαίνεται στην ίδια τιμή (UNWTO, 2017). Ειδικότερα για τις περιφέρειες της Ελλάδας, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του ΣΕΤΕ (2018), ο τουρισμός συνεισφέρει κατά 77% στο ΑΕΠ του Νότιου Αιγαίου, κατά 73% στο ΑΕΠ των Ιονίων Νήσων και κατά 47% στην Περιφέρεια της Κρήτης

(Διάγραμμα 2.3.). Το Νότιο Αιγαίο αλλά και η Κρήτη συγκεντρώνουν επίσης το μεγαλύτερο ποσοστό των εσόδων από τον τουρισμό, το οποίο ανέρχεται στο 26% και στο 23% αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.3.) (ΣΕΤΕ, 2018).

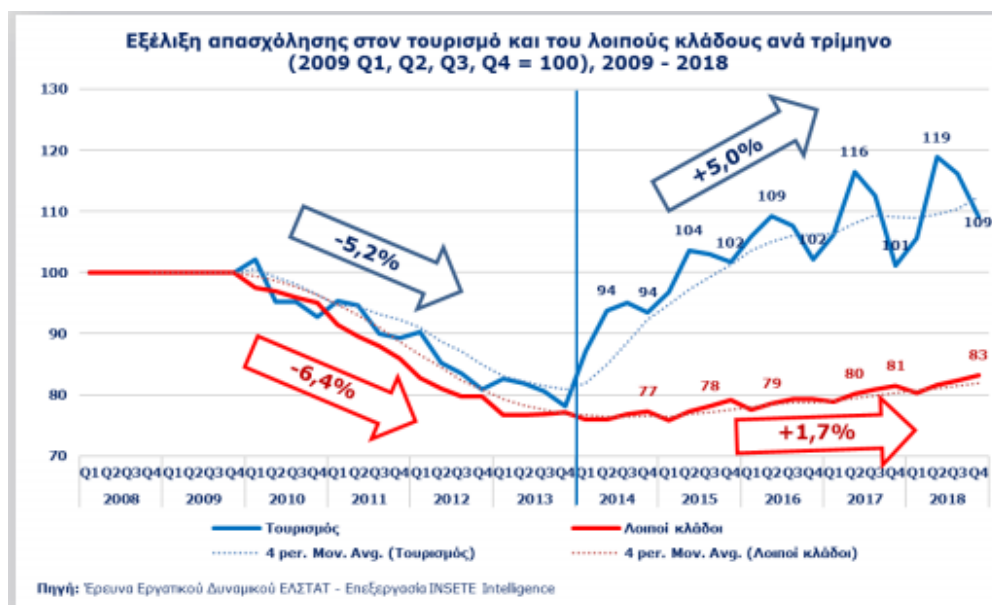


Διάγραμμα 2.3. (α) Άμεση συμβολή τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδας ανά περιφέρεια, (β) Κατανομή εσόδων τουρισμού ανά περιφέρεια, 2017

Πηγή: ΣΕΤΕ, 2018

Ο τουρισμός στην Ελλάδα, συνεισφέρει επίσης σημαντικά στην απασχόληση. Σύμφωνα με την έρευνα του ΙΝΣΕΤΕ (2018) η συνολική απασχόληση (άμεση και έμμεση) που δημιουργεί ο τουρισμός ανέρχεται στο 36,7% έως 44,2% του συνόλου της απασχόλησης στην Ελλάδα. Διαχρονικά, η εξέλιξη της απασχόλησης στον τουρισμό έχει ξεπεράσει τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας. Αν και καταγράφηκε μια πτώση μεταξύ τω ετών 2009 και 2013 κατά 5,2%, στην συνέχεια η συμβολή αυτή αυξήθηκε κατά 5,0% μεταξύ των ετών 2014-2018, όταν για την ίδια περίοδο η αύξηση της απασχόλησης στους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας αυξήθηκε κατά 1,7% (Διάγραμμα 2.4). Ειδικότερα κατά την διάρκεια του τρίτου

τριμήνου του έτους 2018, στον τομέα του τουρισμού απασχολούνταν 411,1 χιλ. άτομα. Ειδικότερα για τον τομέα των καταλυμάτων και της εστίασης η απασχόληση αυξήθηκε κατά 12,7% μεταξύ των ετών 2009-2018 (ΣΕΤΕ, 2019).



Διάγραμμα 2.4. Εξέλιξη της απασχόλησης στον τουρισμό, Ελλάδα, 2008-2018

Πηγή: INΣΕΤΕ (2019)

2.4. Στοιχεία τουρισμού ανά Περιφέρεια

Η περαιτέρω μελέτη των στοιχείων του τουρισμού για την Ελλάδα, δείχνει ότι δεν υπάρχει ομοιόμορφη κατανομή μεταξύ των οφελών που έχουν οι Ελληνικές περιφέρειες από τον τουρισμό. Όπως ήδη αναφέρθηκε νωρίτερα οι νησιωτικές περιοχές τείνουν να έχουν το μεγαλύτερο οικονομικό όφελος από τον τουρισμό, ενώ στις περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, το όφελος φαίνεται να είναι μικρότερο. Μεταξύ αυτών το όφελος είναι μεγαλύτερο για τις Περιφέρειες της Πελοποννήσου (συνεισφορά κατά 5% στο ΑΕΠ) και της Κεντρικής Μακεδονίας (10%) (ΣΕΤΕ, 2018).

Η επισκεψιμότητα κάποιων περιφερειών φαίνεται να είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με άλλες. Σύμφωνα με έρευνα των Λάμπρου και Ικκός (2018) που έγινε για λογαριασμό του ΣΕΤΕ, οι τουριστικές επισκέψεις στο σύνολο των ελληνικών περιφερειών έφτασαν σχεδόν τις 35 χιλ. το 2018, καταγράφοντας αύξηση κατά 12,3% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, όπου είχαν κυμανθεί σε περίπου 31 χιλ. Η μεγαλύτερη επισκεψιμότητα και για τα δύο έτη (2017, 2018) καταγράφηκε στις περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας (7.830 χιλ.), του Ν. Αιγαίου (6.629 χιλ.) και της Αττικής (5.681 χιλ.), ενώ το χαμηλότερο επίπεδο επισκεψιμότητας καταγράφηκε για τις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας (349 χιλ.), του Βορείου Αιγαίου (389 χιλ.) και της Στερεάς Ελλάδας (549 χιλ.). Η Κεντρική Μακεδονία συγκεντρώνει το 22,5% της συνολικής επισκεψιμότητας, το Νότιο Αιγαίο το 19% και η Αττική το 16,3% (Λάμπρου και Ικκός, 2018). Τα δεδομένα παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.5.

Πίνακας 2.5. Επισκεψιμότητα ελληνικών περιφερειών 2016-2018

Πίνακας 4. Επισκέψεις 2016-2018							
Θέση Κατάταξης 2018	Μεταβολή Θέσης Κατάταξης 2018-2017	Περιφέρειες	Επισκέψεις (σε χιλ.)			% Διαφορά	
			2018	2017	2016	2018-2017	2017-2016
1	■	Κεντρική Μακεδονία	7.830	7.262	6.395	7,8%	13,6%
2	■	Νότιο Αιγαίο	6.629	5.841	5.227	13,5%	11,8%
3	■	Αττική	5.681	5.137	4.543	10,6%	13,1%
4	■	Κρήτη	5.228	4.806	4.537	8,8%	5,9%
5	■	Ιόνια Νησιά	3.162	2.966	2.457	6,6%	20,7%
6	■	Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	1.930	1.349	1.363	43,0%	-1,0%
7	■	Πελοπόννησος	886	727	843	21,9%	-13,8%
8	■	Ήπειρος	823	713	717	15,4%	-0,4%
9	▲	Δυτική Ελλάδα	699	563	513	24,1%	9,8%
10	▼	Θεσσαλία	675	694	714	-2,7%	-2,9%
11	■	Στερεά Ελλάδα	549	376	409	46,1%	-8,0%
12	■	Βόρειο Αιγαίο	389	364	328	6,7%	11,0%
13	■	Δυτική Μακεδονία	349	222	330	57,5%	-32,9%
Σύνολο			34.831	31.021	28.376	12,3%	9,3%

Πηγή: Λάμπρου και Ικκός, 2018

Παρ' όλα αυτά, σε ότι αφορά τις τουριστικές εισπράξεις, το τοπίο είναι διαφορετικό, καθώς η Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος των τουριστικών εισπράξεων (28,2% του συνόλου ή 4,4 εκ. €) και ακολουθούν οι

περιφέρειες της Κρήτης (20, 0% του συνόλου ή 3,1 εκ. €) και της Αττικής (14,6% του συνόλου ή 2,2 εκ. €). Το μικρότερο επίπεδο τουριστικών εισπράξεων καταγράφεται για τις περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας (194 χιλ. €), του Βορείου Αιγαίου (164 χιλ. €) και της Δυτικής Μακεδονίας (61 χιλ.€). Τα δεδομένα παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.6.

Πίνακας 2.6. Τουριστικές εισπράξεις ελληνικών περιφερειών 2016-2018

Πίνακας 5. Ταξιδιωτικές Εισπράξεις 2016-2018							
Θέση Κατάταξης 2018	Μεταβολή Θέσης Κατάταξης 2018-2017	Περιφέρειες	Ταξιδιωτικές Εισπράξεις (σε εκατ. €)			% Διαφορά	
			2018	2017	2016	2018-2017	2017-2016
1	▬	Νότιο Αιγαίο	4.414	3.653	3.136	20,8%	16,5%
2	▬	Κρήτη	3.134	3.260	3.095	-3,9%	5,3%
3	▬	Αττική	2.279	2.083	1.734	9,4%	20,1%
4	▬	Κεντρική Μακεδονία	2.275	1.852	1.688	22,9%	9,7%
5	▬	Ιόνια Νησιά	1.691	1.775	1.504	-4,7%	18,0%
6	▬	Πελοπόννησος	415	307	324	35,2%	-5,0%
7	▲	Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	322	282	288	14,0%	-2,2%
8	▼	Θεσσαλία	270	290	301	-6,6%	-3,9%
9	▬	Ήπειρος	222	216	218	2,6%	-0,7%
10	▲	Δυτική Ελλάδα	212	159	146	33,3%	9,1%
11	▼	Στερεά Ελλάδα	194	113	117	71,3%	-3,4%
12	▼	Βόρειο Αιγαίο	164	167	131	-1,6%	27,6%
13	▬	Δυτική Μακεδονία	61	45	68	34,8%	-33,7%
Σύνολο			15.653	14.202	12.749	10,2%	11,4%

Πηγή: Λάμπρου και Ικκός, 2018

Κεφάλαιο 3^ο: Τουρισμός και ποιότητα ζωής – Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

3.1. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής

3.1.1. Θετικές και αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού στην ποιότητα ζωής

Ο τουρισμός έχει περιγραφεί ως μια βιομηχανία και εμπειρία που παρέχει σημαντικές δυνατότητες για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, τόσο για τους ίδιους τους ταξιδιώτες, όσο και για τις τοπικές κοινότητες στις περιοχές υποδοχής (Pearce, 2009; Perdue et al., 1999). Μόλις μια κοινότητα γίνει τουριστικός προορισμός, η ζωή των κατοίκων της κοινότητας επηρεάζεται από τις τουριστικές δραστηριότητες. Τις τελευταίες δεκαετίες, το ενδιαφέρον για τον τουρισμό ως εργαλείο περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης έχει αυξηθεί δραματικά. Οι τοπικοί φορείς και οι ειδικοί της οικονομικής ανάπτυξης αντιμετωπίζουν όλο και περισσότερο τον τουρισμό ως έναν σημαντικό κλάδο που μπορεί να ενισχύσει τις τοπικές ευκαιρίες απασχόλησης, τα φορολογικά έσοδα και την οικονομική ποικιλομορφία (Kimetal., 2013).

Στις έρευνες τους, οι Mathieson και Wall (1982) και Wall και Mathieson (2006) συγκέντρωσαν τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο τουρισμός στις κοινότητες. Αnéφεραν ότι ο αντίκτυπος στον τουρισμό μπορεί να αναλυθεί από διαφορετικές οπτικές γωνίες, όπως είναι η οικονομική, η κοινωνική, η πολιτιστική και η περιβαλλοντική. Πρώτον, ο οικονομικός αντίκτυπος του τουρισμού μπορεί να είναι τόσο θετικός, όσο και αρνητικός. Όσον αφορά τις θετικές οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού, τα στοιχεία δείχνουν ότι ο τουρισμός συμβάλλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και αυξάνει την επιχειρηματική δραστηριότητα. Όσον αφορά τις αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι φόροι περιουσίας αυξάνονται ως αποτέλεσμα του τουρισμού, η τιμή των αγαθών και των υπηρεσιών αυξάνεται και η τιμή της γης αυξάνεται επίσης (Matias et al., 2011). Ωστόσο, άλλες έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι οι κάτοικοι περιγράφουν την επίδραση

του τουρισμού στο κόστος της γης και της στέγασης ως ουδέτερη. Αυτά τα μικτά ευρήματα υποδηλώνουν ότι ο αντίκτυπος του τουρισμού μπορεί να μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου, βάσει των αναπτυξιακών σταδίων του τουρισμού και το στάδιο του κύκλου ζωής στο οποίο βρίσκεται ο τουρισμός (Diedrich & Garcia-Buades, 2009).

Δεύτερον, υπάρχει η κοινωνική προοπτική των επιπτώσεων του τουρισμού, τόσο θετικών όσο και αρνητικών. Οι μελέτες που έχουν εστιάσει στις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού, έχουν δείξει ότι οι κοινότητες στο στάδιο της ανάπτυξης του κύκλου ζωής του τουρισμού αντιμετωπίζουν συχνά προβλήματα κυκλοφοριακής συμφόρησης, πολυσύχναστους δημόσιους χώρους, καθώς και άλλα κοινωνικά προβλήματα, όπως η εγκληματικότητα (Andereck, 1995; Backman & Backman, 1997). Υπάρχουν επίσης στοιχεία που υποδηλώνουν ότι ο τουρισμός συμβάλλει σε κοινωνικά προβλήματα όπως η επαιτεία, η διακίνηση ναρκωτικών και η πορνεία, καθώς και η στρέβλωση της παραδοσιακής κοινωνίας (Andereck et al., 2005). Αντίθετα, υπάρχουν στοιχεία που υποστηρίζουν την άποψη ότι ο τουρισμός έχει θετικό κοινωνικό αντίκτυπο. Για παράδειγμα, οι μελέτες έχουν δείξει ότι ο τουρισμός προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες για την αναβάθμιση εγκαταστάσεων όπως οι υπαίθριες εγκαταστάσεις αναψυχής, τα πάρκα και οι δρόμοι, ενισχύοντας έτσι την συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, δραστηριότητες στην ύπαιθρο και αθλητικά γεγονότα (Perdue et al., 1990).

Τρίτον, υπάρχει η πολιτιστική προοπτική του τουρισμού, τόσο θετική όσο και αρνητική, όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις. Εστιάζοντας στην αρνητική επίπτωση, ορισμένοι επιστήμονες έχουν ισχυριστεί ότι ο τουρισμός καλλιεργεί τον πολιτισμό (Pearce et al., 1996), αν και από την άλλη, ο τουρισμός έχει συχνά επικριθεί για τη διατάραξη των παραδοσιακών πολιτιστικών δομών και των συμπεριφοριστικών προτύπων. Κοιτάζοντας τη θετική πλευρά, ο τουρισμός έχει επίσης θεωρηθεί ως μέσο αναζωογόνησης των πολιτισμών (Wang et al., 2006; Chen, 2014).

Τέλος, υπάρχει και η περιβαλλοντική προοπτική των επιπτώσεων του τουρισμού, τόσο θετική, όσο και αρνητική. Οι μελέτες που διερευνούν τις περιβαλλοντικές

επιπτώσεις του τουρισμού επικεντρώνονται στην τουριστική ανάπτυξη, το στρες και τη συντήρηση (Farrell & Runyan, 1991). Όσον αφορά τον θετικό αντίκτυπο, ορισμένοι πιστεύουν ότι ο τουρισμός συμβάλλει στη μεγαλύτερη συνειδητοποίηση της ανάγκης διαφύλαξης του περιβάλλοντος και την αύξηση των επενδύσεων σε περιβαλλοντικές υποδομές (Farrell & Runyan, 1991).

Θεωρείται επίσης ότι ο τουρισμός είναι μια σχετικά καθαρή βιομηχανία, με λιγότερα προβλήματα ρύπανσης, σε σύγκριση με άλλους τύπους βιομηχανιών (π.χ. βιομηχανία) (Kimetal., 2013). Αυτή η «καθαρή» βιομηχανία συμβάλλει στη βελτίωση της φυσικής εμφάνισης της κοινότητας και του περιβάλλοντος της. Ωστόσο, οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιδράσεις του τουρισμού είναι επίσης καλά καταγεγραμμένες. Ο τουρισμός μπορεί να προκαλέσει σημαντικές περιβαλλοντικές βλάβες, επειδή αναπτύσσεται συχνά σε ελκυστικά, αλλά εύθραυστα περιβάλλοντα. Επιπλέον, υπάρχει η πιθανότητα η τοπική αναπτυξιακή πολιτική να επικεντρώνεται στην κάλυψη των αναγκών των τουριστών, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το περιβάλλον. Άλλες πιθανές περιβαλλοντικές συνέπειες, είναι η ατμοσφαιρική ρύπανση, όπως οι εκπομπές άνθρακα από οχήματα και αεροπλάνα, η ρύπανση των υδάτων, όπως η απόρριψη λυμάτων, η διαρροή λιπασμάτων, η καταστροφή της άγριας πανίδας από το κυνήγι και την αλιεία, καθώς και η διατάραξη των φυσικών οικοτόπων, η καταστροφή της χλωρίδας και η αποδάσωση, κ.α. (Bastias-Perez & Var 1995; Tooman 1997). Ο Andereck (1995) ανέφερε επίσης τις περιβαλλοντικές συνέπειες για τον άνθρωπο, όπως τα συγκρουόμενα και ακατάλληλα αρχιτεκτονικά στυλ, η ηχορύπανση και οι ζημιές σε γεωλογικούς σχηματισμούς όπως η διάβρωση και ο βανδαλισμός, κ.α. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινότητα επηρεάζουν πολλά από τα ενδιαφερόμενα μέρη του τουρισμού. Μία από τις σημαντικότερες ομάδες ενδιαφερομένων μερών είναι και οι κάτοικοι της κοινότητας (Andereck & Nyaupane, 2011), στους οποίους θα επικεντρωθεί στην συνέχεια η ανάλυση.

3.1.2. Διαστάσεις της ποιότητας ζωής στον τομέα του τουρισμού

Μια βασική διάσταση μέσω της οποίας έχει διερευνηθεί η σχέση μεταξύ της ποιότητας ζωής και του τουρισμού είναι η επίδραση που έχει η τουριστική ανάπτυξη σε μια περιοχή στην ποιότητα ζωής των τοπικών κατοίκων. Για παράδειγμα πολλές μελέτες έχουν επικεντρωθεί στην μελέτη των αντιλήψεων και των στάσεων των τοπικών κοινωνιών για τον αντίκτυπο του τουρισμού στην κοινωνία τους, συνδέοντας τον αντίκτυπο αυτό με τις αντιληπτές επιρροές στην ικανοποίηση της ζωής των ατόμων ή την ποιότητα της ζωής τους. Οι επιπτώσεις του τουρισμού (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές) που αντιλαμβάνονται οι κάτοικοι μιας κοινότητας έχουν την δυνατότητα να επηρεάσουν την αίσθηση της ευημερίας σε διάφορους τομείς της ζωής (π.χ. υλική ζωή, κοινωνική ζωή, συναισθηματική ζωή και υγεία και ασφάλεια) (Wall & Mathieson, 2006; Andereck & Nyaupane, 2011).

Όταν ο τουρισμός δημιουργεί θέσεις απασχόλησης και οικονομική ανάπτυξη, αυτό μπορεί να συνεισφέρει σε καλύτερα επίπεδα ποιότητας ζωής, επειδή οι τοπικές κοινωνίες αποκομίζουν οικονομικά οφέλη από επενδύσεις και απολαμβάνουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Ο τουρισμός μπορεί επίσης να δημιουργεί τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα σε μια περιοχή, όπως φεστιβάλ, εστιατόρια, φυσικά και πολιτιστικά αξιοθέατα και ευκαιρίες για δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής, στις οποίες μπορεί επίσης να συμμετέχουν και οι ντόπιοι κάτοικοι και αυτό μπορεί επίσης να συμβάλλει στην βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Ο τουρισμός μπορεί επίσης να βελτιώσει την ποιότητα ζωής μέσα από την βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου από την απόκτηση δεξιοτήτων που συμβάλλουν σε νέες και καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης, μέσω της ανάπτυξης καλύτερων κοινωνικών δικτύων και μεγαλύτερης εκτίμησης της σημασίας της συμμετοχής σε κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές δραστηριότητες και μέσω της αυξημένης συνειδητοποίησης του φυσικού κεφαλαίου και της υποστήριξης για τη διατήρηση του περιβάλλοντος. Ωστόσο ο τουρισμός μπορεί επίσης να έχει αρνητική επίδραση στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων, όταν για παράδειγμα δημιουργεί προβλήματα κυκλοφορίας και στάθμευσης, αυξημένη εγκληματικότητα, αυξημένο κόστος ζωής, τριβές μεταξύ

τουριστών και κατοίκων και αλλαγές στον τρόπο ζωής των κατοίκων (Moscardo, 2009; Dolnicar et al., 2013).

Οι έρευνες που μελετούν την επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των τοπικών κατοίκων έχουν αναπτύξει διάφορα μοντέλα σχετικά με τις διαστάσεις της ποιότητας ζωής στον τουρισμό. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η ποιότητα ζωής μπορεί να μετρηθεί με διάφορα μέτρα, τα οποία μπορεί να είναι είτε υποκειμενικά, είτε αντικειμενικά. Το ίδιο ισχύει και για την ποιότητα ζωής στον τομέα του τουρισμού. Διάφορα μέτρα της ποιότητας ζωής, όπως το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης, κ.α., χρησιμοποιούνται συχνά για την αντικειμενική αξιολόγηση της ποιότητας ζωής της κοινότητας προορισμού, καθώς εκτιμούν ένα σύνολο παραγόντων που δεν είναι ατομικοί και οι οποίοι μπορούν να περιγραφούν ως γεγονότα της ζωής ή της πραγματικότητας (Andereck & Jurowski, 2006).

Αυτές οι εξωτερικές διαστάσεις της ποιότητας ζωής στον πλαίσιο του τουρισμού μπορεί να περιλαμβάνουν: 1) οικονομικούς παράγοντες όπως το εισόδημα, οι ευκαιρίες απασχόλησης, η ασφάλεια της απασχόλησης, 2) κοινωνικούς παράγοντες όπως οι ευκαιρίες αναψυχής, η οικογενειακή δομή, τα κοινωνικά δίκτυα, η πολιτιστική ακεραιότητα και η ιστορική υποδομή και 3) περιβαλλοντικούς παράγοντες όπως ο συνωστισμός, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, οι κίνδυνοι οδήγησης και οι κίνδυνοι ρύπανσης από τον αέρα ή το νερό (Dissart & Deller, 2000).

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, όταν τα άτομα αξιολογούν την ποιότητα ζωής τους, ενσωματώνουν μια υποκειμενική διάσταση στην αξιολόγησή τους. Η αξιολόγησή τους ενσωματώνει προσωπικά συναισθήματα και αντιλήψεις για το περιβάλλον τους (Dissart & Deller, 2000). Η υποκειμενική διάσταση της ποιότητας ζωής είναι συναισθηματική και καθοδηγείται από τις ατομικές αξίες και πεποιθήσεις, συμπεριλαμβάνοντας παράγοντες όπως η ικανοποίηση από την ζωή, η ευτυχία, τα συναισθήματα ευημερίας και οι πεποιθήσεις για το βιοτικό επίπεδο (Grayson & Young, 1994). Ο Cutter (1985) εξηγεί ότι η ποιότητα ζωής σε μια κοινότητα αποτελείται από το άθροισμα των συναισθημάτων και των αντιλήψεων των μεμονωμένων μελών της κοινότητας, σχετικά με τις αντικειμενικές συνθήκες που

επικρατούν εντός της κοινότητας, όπως η οικονομική δραστηριότητα, το κλίμα, οι κοινωνικοί/πολιτισμικοί θεσμοί και οι περιβαλλοντικές συνθήκες.

Στο πλαίσιο αυτό, μέχρι σήμερα έχουν διατυπωθεί διάφορα υποκειμενικά μοντέλα για την αξιολόγηση της ποιότητας ζωής στο πλαίσιο του τουρισμού. Για παράδειγμα, οι Andereck & Nyaupane (2011) ανέπτυξαν ένα μοντέλο, στο οποίο υπάρχουν οκτώ διαστάσεις της ποιότητας ζωής στον τουρισμό, οι οποίες είναι: 1) η ευημερία της κοινότητας (ησυχία, ασφάλεια, καθαριότητα, καθαρός αέρας και νερό, υπηρεσίες πολιτικής προστασίας, σταθερό πολιτικό περιβάλλον, δημόσιες μεταφορές, «ομορφιά» κοινότητας και ποιότητα υποδομών), (2) τα αστικά ζητήματα (πρόληψη συνωστισμού και συμφόρησης, ελεγχόμενη κυκλοφορία, ελεγχόμενη αστική εξάπλωση και πληθυσμιακή ανάπτυξη, έλεγχος απορριμμάτων και ορθή χωροθέτηση-χρήση γης), (3) ο τρόπος ζωής (ατομική ποιότητα ζωής, διατήρηση του τρόπου ζωής με αίσθημα συμμετοχής στην κοινότητά, συμμετοχή κατοίκων στην τοπική αυτοδιοίκηση και σεβασμός τουριστών στον τρόπο ζωής), (4) η υπερηφάνεια και η ευαισθητοποίηση της κοινότητας (η εικόνα της κοινότητάς στους άλλους, η κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμών, η συνειδητοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, η κοινοτική υπερηφάνεια και οι ευκαιρίες συμμετοχής στον τοπικό πολιτισμό), (5) η φυσική / πολιτιστική συντήρηση (διατήρηση οικοτόπων άγριας ζωής, διατήρηση φυσικών περιοχών και διατήρηση πολιτιστικών / ιστορικών χώρων), (6) η οικονομική δύναμη (ισχυρή και διαφοροποιημένη οικονομία, καταστήματα και εστιατόρια που ανήκουν σε κατοίκους, αξία σπιτιού-γης, θέσεις εργασίας για τους ντόπιους κατοίκους, αριθμός καταστημάτων λιανικής πώλησης και εστιατόρια και εύλογες τιμές για αγαθά και υπηρεσίες), (7) οι ανέσεις αναψυχής (ευκαιρίες για συμμετοχή σε φεστιβάλ, εκθέσεις, μουσεία, ευκαιρίες συμμετοχής σε αθλήματα και αθλητικές δραστηριότητες στην κοινότητα και ποιοτικές ευκαιρίες αναψυχής) και τέλος (8) η εγκληματικότητα και η κατάχρηση ουσιών (πρόληψη εγκλήματος και βανδαλισμών και πρόληψη κατάχρησης ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ).

Οι Puczko & Smith (2011) ανέπτυξαν παρόμοια το μοντέλο της ποιότητας ζωής της Βουδαπέστης, το οποίο περιλαμβάνει πέντε διαστάσεις, οι οποίες είναι: 1) οι γενικές στάσεις απέναντι στα ταξίδια και τον τουρισμό (απόψεις και συμπεριφορές αυτών

που ταξιδεύουν και αυτών που δεν ταξιδεύουν, επίδραση των ταξιδιών στην ικανοποίηση από την ζωή), 2) τα κίνητρα του ταξιδιώτη (επιρροή ταξιδιών στην ευτυχία, την ικανοποίηση και την ευημερία, ανάλογα με τον τύπο του ταξιδιού και τον σκοπό του ταξιδιού), 3) οι ιδιότητες του ταξιδιού και της διαμονής (ποιότητα μετακίνησης-μήκος απόσταση, χαρακτηριστικά καταλύματος διαμονής), 4) οι ιδιότητες στον ταξιδιωτικό προορισμό (διαθεσιμότητα και ποιότητα τουριστικών υπηρεσιών στον προορισμό) και 5) οι επιπτώσεις του τουρισμού (αντίκτυπος τουρισμού στην τοπική κοινότητα και αντιλήψεις για τις επιπτώσεις του τουρισμού).

Ομοίως, οι Liburd, Benckendorff και Carlsen (2012) ανέπτυξαν επίσης ένα θεωρητικό μοντέλο για την ποιότητα ζωής στο πλαίσιο του τουρισμού, στο οποίο υπάρχουν πέντε διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση είναι η κοινωνική και περιβαλλοντική υπευθυνότητα, η οποία διαχωρίζεται σε δύο επιμέρους υπο-διαστάσεις οι οποίες είναι η εταιρική κοινωνική ευθύνη (υγεία εργαζομένων, νομοθεσία τουρισμού, ασφάλεια εργασίας, θετική κοινωνική αλλαγή, απασχόληση, διανομή οικονομικού πλούτου, κ.α.) και η περιβαλλοντική συνεισφορά (διατήρηση περιβάλλοντος, περιβαλλοντικές επιπτώσεις τουρισμού, ολοκληρωμένη διαχείριση πόρων στον τουρισμό, κ.α.). Η δεύτερη διάσταση είναι η ηγεσία (τουρισμός ως ηγέτης της τεχνολογίας, οδηγός στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, κ.α.) και η τρίτη διάσταση είναι η οικονομική συνεισφορά (οικονομία, ανάπτυξη, απασχόληση, οικονομική βιωσιμότητα, επενδύσεις, επιχειρηματικές ευκαιρίες, κ.α.). Η τέταρτη διάσταση είναι η πολιτισμική κατανόηση (διαπολιτισμική ανταλλαγή, σεβασμός στους αυτόχθονες πληθυσμούς, ενθάρρυνση τοπικής επιχειρηματικότητας, κ.α.) και η πέμπτη διάσταση είναι η κοινοτική συνεισφορά (μείωση κοινωνικών ανισοτήτων, οικονομική απόδοση κοινοτήτων, κ.α.).

Οι Kimetal., (2013) ανέπτυξαν επίσης ένα θεωρητικό μοντέλο το οποίο συνδέει τις αντιλήψεις των κατοίκων της κοινότητας σχετικά με τον αντίκτυπο του τουρισμού (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και περιβαλλοντικό), με την ικανοποίηση των κατοίκων από συγκεκριμένους τομείς ζωής (υλική ευεξία, ευημερία της κοινότητας, ευεξία και υγεία και ασφάλεια) και τη συνολική ικανοποίηση από τη ζωή. Τα αποτελέσματα της μελέτης του έδειξαν ότι όντως οι κάτοικοι των κοινοτήτων έχουν αντιλήψεις για τον αντίκτυπο του τουρισμού στις τέσσερις προαναφερόμενες

διαστάσεις: οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική. Αυτές οι αντιλήψεις για τον αντίκτυπο του τουρισμού, βρέθηκε να επηρεάζουν την αίσθηση της ευημερίας τους στους αντίστοιχους τομείς της ζωής. Συγκεκριμένα, οι θετικές αντιλήψεις για τις οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού, προέβλεπαν σημαντικά την αίσθηση της υλικής ευημερίας των κατοίκων, ενώ οι θετικές αντιλήψεις για τις κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού προέβλεπαν σημαντικά την αίσθηση της κοινότητας για την ευημερία των κατοίκων. Ομοίως οι θετικές αντιλήψεις για τις πολιτισμικές επιπτώσεις του τουρισμού προέβλεπαν σημαντικά την αίσθηση της συναισθηματικής ευημερίας των κατοίκων και οι αρνητικές αντιλήψεις για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού προέβλεπαν σημαντικά την αίσθηση υγείας και ασφάλειας των κατοίκων.

3.1.2. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινωνιών

Σε εμπειρικό επίπεδο ένα μεγάλο σύνολο μελετών έχουν διερευνήσει σήμερα την επίδραση του τουρισμού στις τοπικές κοινότητες υποδοχής. Πολλές από αυτές βασίζονται στις απόψεις και τις αντιλήψεις των κατοίκων διαφόρων κοινοτήτων, εντοπίζονται δηλαδή, στο τομέα της υποκειμενικής ποιότητας ζωής.

Σε μια έρευνα που έγινε από τους Liu και Var (1986), περίπου οι μισοί από τους ερωτηθέντες συμφώνησαν ότι ο τουρισμός προσφέρει περισσότερα πάρκα και περιοχές αναψυχής, βελτιώνει την ποιότητα των δρόμων και των δημόσιων εγκαταστάσεων και δεν έχει συμβάλει στην οικολογική παρακμή. Επιπλέον, η πλειονότητα των ερωτηθέντων διαφώνησε ότι ο τουρισμός είναι η αιτία των προβλημάτων κυκλοφορίας, της υπερπλήρωσης της υπαίθριας αναψυχής ή της διακοπής της ειρήνης και της ηρεμίας των πάρκων. Άλλες μελέτες έχουν επίσης βρει θετικές στάσεις απέναντι στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού όπως η βελτιωμένη εμφάνιση της κοινότητας (Perdue et al., 1990) και οι περισσότερες ευκαιρίες αναψυχής και πάρκων, οι οποίες συνεισφέρουν θετικά στην ποιότητα ζωής των τοπικών κατοίκων (McCool & Martin 1994, Perdue et al., 1990).

Πιο πρόσφατα, ο Tosun (2002) διερεύνησε τις αντιλήψεις των κατοίκων σε μια περιοχή της Τουρκίας για τις επιπτώσεις του τουρισμού, μέσω της διεξαγωγής συνεντεύξεων. Αν και η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δεν είχαν θετικές στάσεις απέναντι στην τουριστική ανάπτυξη και είχαν λιγότερο θετικές αντιλήψεις για τις επιπτώσεις του τουρισμού στην περιοχή, αυτοί που είχαν μια συνολικά θετική γνώμη για τον τουρισμό στην περιοχή ανέφεραν ότι είχαν μέλη της οικογένειάς τους που εργαζόνταν σε επιχειρήσεις στον τομέα του τουρισμού, ότι η λειτουργία των επιχειρήσεων αυτών δεν είχε αρνητικό αντίκτυπο στην ηθική, ότι ο τουρισμός βελτίωσε την ποιότητα ζωής τους και ότι βελτίωσε την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κατοίκων της κοινότητας.

Σε μια άλλη έρευνα, (Andereck et al., (2005) διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις των κατοίκων για τον αντίκτυπο του τουρισμού στις κοινότητες της Αριζόνας στις ΗΠΑ. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω ενός ερωτηματολογίου, χρησιμοποιώντας τη θεωρία της κοινωνικής ανταλλαγής. Από την άποψη του τουρισμού, η θεωρία της κοινωνικής ανταλλαγής προτάσσει ότι η στάση ενός ατόμου απέναντι σε μια βιομηχανία και το επακόλουθο επίπεδο στήριξης για την ανάπτυξή της, θα επηρεαστεί από την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της στην κοινότητα. Η θεωρία της κοινωνικής ανταλλαγής υποδεικνύει ότι οι άνθρωποι αξιολογούν μια ανταλλαγή που βασίζεται στο κόστος και τα οφέλη που προκύπτουν, ως αποτέλεσμα αυτής της ανταλλαγής (McGehee & Andereck, 2004). Τα αποτελέσματα των Andereck et al., (2005) έδειξαν ότι οι κάτοικοι αναγνώρισαν πολλές θετικές, αλλά και αρνητικές συνέπειες του τουρισμού. Οι ερωτηθέντες που ανέφεραν ότι είχαν ένα μεγαλύτερο επίπεδο γνώσεων για τον τουρισμό, καθώς και αυτοί που ανέφεραν επαφές με τους τουρίστες, έτειναν να αντιλαμβάνονται τις θετικές επιρροές στις διαστάσεις των επιπτώσεων του τουρισμού, μεταξύ τους και την επιρροή στην ζωή της κοινότητας, στην οικονομία και στην απασχόληση.

Σε μια μεταγενέστερη έρευνα, από την ίδια ερευνητική ομάδα (Andereck et al., 2007) μελετήθηκαν οι διαφορές στις απόψεις μεταξύ των Ισπανών και των Άγγλων κατοίκων στην περιοχή των κατοίκων την περιοχή της Αριζόνα, σε σχέση με τις αντιλήψεις τους για τον τουρισμό και την ποιότητα ζωής (οικονομικός αντίκτυπος, περιβαλλοντικός αντίκτυπος και κοινωνικό-πολιτιστικός αντίκτυπος). Η πλειοψηφία

των ερωτηθέντων ανεξάρτητα από την εθνικότητα τους, ήταν λιγότερο ικανοποιημένοι από κάποιες οικονομικές μεταβλητές της ποιότητας ζωής, όπως τα φορολογικά έσοδα και οι αρκετές και καλές θέσεις εργασίας για τους τοπικούς κατοίκους, καθώς από την δημόσια συγκοινωνία. Άλλες μεταβλητές που είχαν αρνητική επίδραση στην ποιότητα ζωής ήταν ο έλεγχος των απορριμμάτων, η πρόληψη της κατάχρησης ουσιών και αλκοόλ, η κατάλληλη χωροθέτηση /χρήση γης, η πρόληψη του συνωστισμού και της συμφόρησης, ο έλεγχος της κυκλοφορίας, ο έλεγχος της αστικής εξάπλωσης και η πληθυσμιακή ανάπτυξη. Όταν τους ζητήθηκε να αναφέρουν τις επιπτώσεις του τουρισμού στις διαστάσεις της ποιότητας ζωής, οι ερωτηθέντες έτειναν να αντιλαμβάνονται ότι ο τουρισμός έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις. Σε ότι αφορά τις θετικές επιπτώσεις, η πλειοψηφία αισθανόταν ότι ο τουρισμός συμβάλλει ουσιαστικά στη διαθεσιμότητα καταστημάτων λιανικής πώλησης και εστιατορίων, διαφοροποιεί την οικονομία, έχει ως αποτέλεσμα πρόσθετες ευκαιρίες αναψυχής και συμβάλλει στην δημιουργία μιας θετικής εικόνας της κοινότητας τους.

Σε μια άλλη έρευνα που έγινε στο Ιράν από τον Aref (2011), μελετήθηκε η συμβολή του τουρισμού στην ποιότητα ζωής (υλική ευημερία, ευημερία κοινότητας, συναισθηματική ευημερία και ευημερία που είναι σχετική με την υγεία και την ασφάλεια) των κατοίκων της περιοχής Shiraz. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο τουρισμός είχε μεγαλύτερη θετική επίδραση στην υλική ευημερία (εισόδημα, οικονομική ασφάλεια, κόστος ζωής), την ευημερία της κοινότητας (βελτίωση ποιότητας νερού, βελτίωση περιβάλλοντος και υποδομών) και την συναισθηματική ευημερία (ελεύθερος χρόνος, δραστηριότητες αναψυχής, συναισθηματική ευεξία, πολιτιστική ζωή). Ωστόσο ο αντιλαμβανόμενος αντίκτυπος του τουρισμού ήταν λιγότερο θετικός για τις διαστάσεις της ποιότητας ζωής που αφορούσαν την ευημερία που είναι σχετική με την υγεία και την ασφάλεια, οι οποίες ήταν η ποιότητα του αέρα και της ατμόσφαιρας, τα ατυχήματα, η εγκληματικότητα και η ασφάλεια των κατοίκων.

Ομοίως, οι Alaeddinogluet al., (2016) διερεύνησαν την επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής 351 κατοίκων ενός τουριστικού προορισμού στην Τουρκία. Λόγω των θετικών οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού στην τοπική κοινότητα, οι

προσδοκίες των κατοίκων για την τουριστική βιομηχανία ήταν υψηλές. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι υπήρχε σχέση μεταξύ των επιπτώσεων του τουρισμού και της υλικής και πολιτιστικής ευημερίας των κατοίκων, καθώς επίσης και ότι οι οικονομικές και πολιτιστικές επιδράσεις του τουρισμού είχαν θετικό αντίκτυπο στην υλική και πολιτιστική ευημερία των κατοίκων της περιοχής.

Σε μια πιο πρόσφατη έρευνα, οι Carneiro et al., (2018) ανέπτυξαν ένα θεωρητικό μοντέλο, το οποίο απεικονίζει τις σχέσεις μεταξύ της αλληλεπίδρασης στον τομέα της φιλοξενίας-τουρισμού και των επιπτώσεων του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των κατοίκων. Το μοντέλο δοκιμάστηκε μέσω έρευνας σε κατοίκους δύο παράκτιων τουριστικών προορισμών που βρίσκονται στην Κεντρική Περιφέρεια της Πορτογαλίας. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση είχε σημαντικό αντίκτυπο στις αντιλήψεις των κατοίκων για τις επιπτώσεις του τουρισμού στην ποιότητα ζωής τους. Ωστόσο, ο αντίκτυπος αυτός διέφερε ανάλογα με τον τομέα της ποιότητας ζωής που αξιολογήθηκε. Επιπλέον, η ικανοποίηση των ντόπιων από την κοινωνική αλληλεπίδραση με τους τουρίστες, βρέθηκε να επηρεάζει θετικά όλους τους τομείς της ποιότητας ζωής.

Η εποχικότητα του τουρισμού, μπορεί επίσης να επηρεάσει την σχέση μεταξύ του τουρισμού και της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινοτήτων. Οι Jeon et al., (2016) σε έρευνα που έκαναν σε τουριστικές περιοχές στην Μασαχουσέτη βρήκαν ότι οι εποχιακοί παράγοντες του τουρισμού επηρέασαν δυσμενώς τις αντιλήψεις των κατοίκων για τα οικονομικά οφέλη από τον τουρισμό, ότι επηρέασαν θετικά τις κοινωνική επιβάρυνση που οι κάτοικοι αισθάνονταν ως αποτέλεσμα του τουρισμού και ότι επηρέασαν αρνητικά τις αντιλήψεις των κατοίκων για τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Οι αντιλήψεις για τα οικονομικά οφέλη επηρέασαν επίσης θετικά την αντιληπτή ποιότητα ζωής των κατοίκων, ενώ το αντιληπτό κοινωνικό κόστος επηρέασε δυσμενώς την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Τέλος η αντιληπτή βιωσιμότητα του περιβάλλοντος επηρέασε θετικά την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Στο πλαίσιο των αρνητικών επιδράσεων του τουρισμού, οι οποίες μπορεί να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής της κοινότητας, τα τελευταία χρόνια έχει προωθηθεί ο βιώσιμος ή υπεύθυνος τουρισμός, ως μια μορφή τουρισμού που σέβεται

το φυσικό, δομημένο και πολιτιστικό περιβάλλον των κοινοτήτων υποδοχής και τα συμφέροντα όλων των ενδιαφερομένων μερών (Stanford, 2000). Πολλές κυβερνήσεις ανά τον κόσμο έχουν αναλάβει υπεύθυνες τουριστικές πρωτοβουλίες, στο πλαίσιο της στρατηγικής διαχείρισης του τουρισμού, οι οποίες περιλαμβάνουν τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη προϊόντων που θα έχουν θετικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις (Leslie, 2012). Ο υπεύθυνος τουρισμός έχει δειχθεί ότι μπορεί να συμβάλλει σε μεγαλύτερο βαθμό στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων, επειδή στην ουσία αυτή η μορφή τουρισμού λαμβάνει υπόψη της, τις απόψεις των ενδιαφερόμενων μερών του τουρισμού (κάτοικοι κοινοτήτων υποδοχής, τουριστικές επιχειρήσεις, κ.α.) και εμπλέκει αυτά τα ενδιαφερόμενα μέρη στην ανάληψη ευθύνης και δράσεων στον πλαίσιο του τουρισμού (Kimetal., 2013).

Πράγματι, όπως έδειξε μια πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη από τους Mathew&Sreejesh (2017), σε ένα δείγμα 432 κατοίκων από 3 διαφορετικούς τουριστικούς προορισμούς στην Ινδία, οι κάτοικοι των τοπικών κοινοτήτων αναγνώρισαν ότι ο υπεύθυνος τουρισμός διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της αίσθησης της βιωσιμότητας των προορισμών (συμμετοχή της κοινότητας, ευκαιρίες απασχόλησης, προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων και ευαισθητοποίηση του κοινού), γεγονός που με τη σειρά του επηρεάζει την αντιληπτή ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Ομοίως, οι Hanafiahetal., (2016) υποστήριξαν ότι οι υπεύθυνες τουριστικές πρακτικές προάγουν την προστασία και τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, των τοπικών πολιτισμών και συμβάλλουν σε μεγαλύτερα επίπεδα ποιότητας ζωής. Σε έρευνα τους που διεξήγαγαν στην κοινότητα των Νήσων Langkawi βρήκαν ότι οι αντιλήψεις των κατοίκων για την τουριστική ανάπτυξη περιλαμβάνουν την οικονομία, το περιβάλλον και την κοινωνία ως βασικούς συντελεστές που επηρεάζουν άμεσα την ποιότητα ζωής τους. Οι κάτοικοι πίστευαν ότι οι υπεύθυνες τουριστικές πρακτικές είναι η κατάλληλη λύση για την καταπολέμηση των δυσμενών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης.

Υπάρχουν επίσης μελέτες που έχουν επικεντρωθεί στην αντικειμενική αξιολόγηση της ποιότητας ζωής στο πλαίσιο του τουρισμού. Για παράδειγμα, οι Bohdanowicz & Zientara (2009) διερεύνησαν τον τρόπο με τον οποίο οι μεγάλες ξενοδοχειακές

επιχειρήσεις σε μια περιοχή συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις κοινότητες υποδοχής και στην ευημερία των εργαζομένων τους, μέσα από συνεντεύξεις με ξενοδόχους και μέσα από την μελέτη των εταιρικών ιστοσελίδων των ξενοδοχείων που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι ερευνητές βρήκαν ότι οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις είχαν σε μεγάλο βαθμό συνεισφέρει σε προσπάθειες για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινοτήτων και την ευημερία των εργαζομένων τους, μέσα από δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Η διασφάλιση υψηλών προτύπων εργασίας, η προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας ή η υποστήριξη των τοπικών κοινοτήτων ήταν στόχοι που βρίσκονταν στις ατζέντες όλων των επιχειρήσεων.

Δεδομένου ότι ο τουρισμός μπορεί να επηρεάσει, τόσο αρνητικά, όσο και θετικά την ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων, πολλές έρευνες έχουν επικεντρωθεί στους λόγους για τους οποίους καταγράφονται οι διαφορετικές αυτές αντιλήψεις. Οι έρευνες αυτές έχουν δείξει μεταξύ άλλων, ότι το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης επηρεάζει τις στάσεις των κατοίκων των τοπικών κοινοτήτων απέναντι στις οικονομικές, κοινωνικο-πολιτιστικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού και συνακόλουθα την επίδραση που αυτές έχουν στην ποιότητα ζωής τους (Uysal, 2012).

Για παράδειγμα, οι Allenetal., (1998) διερεύνησαν εάν οι αντιλήψεις των κατοίκων για την ικανοποίηση που λαμβάνουν από την κοινωνική τους ζωή, ποικίλλουν ανάλογα με τα επίπεδα τουριστικής ανάπτυξης στην κοινότητά τους. Οι επτά διαστάσεις της κοινωνικής ζωής που αξιολογήθηκαν ήταν οι δημόσιες υπηρεσίες, η οικονομία, το περιβάλλον, οι ιατρικές υπηρεσίες, η συμμετοχή των πολιτών, η παιδεία και οι υπηρεσίες αναψυχής. Διαπιστώθηκε ότι η σχέση μεταξύ της τουριστικής ανάπτυξης και της ικανοποίησης από την κοινωνική ζωή ήταν γενικά μη γραμμική και επηρεαζόταν από παράγοντες όπως η συμμετοχή των πολιτών στον τουριστικό σχεδιασμό και πολιτική και το περιβάλλον. Διαπιστώθηκε επίσης ότι η τουριστική ανάπτυξη ωφελεί τις κοινότητες υποδοχής στα αρχικά στάδια του κύκλου ζωής του τουρισμού, με μειωμένα οφέλη στα μεταγενέστερα στάδια.

Πιο πρόσφατα, οι Kerstetter & Bricker, (2012), μελετώντας την περίπτωση ενός μικρού τουριστικού προορισμού (νησιού) βρήκαν ότι η φέρουσα ικανότητα του τουρισμού επηρεάζει την ποιότητα ζωής των κατοίκων, και συγκεκριμένα όσο ξεπερνιούνται τα όρια της αντοχής των τουριστικών προορισμών, τόσο μεγαλύτερος αναμένεται να είναι ο αρνητικός αντίκτυπος στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων. Οι ερευνητές τόνισαν ότι η φέρουσα ικανότητα των τουριστικών προορισμών θα πρέπει να αποτελεί μέρος της στρατηγικής για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Σε μια άλλη έρευνα, οι Mengetal., (2011) εξέτασαν τον τρόπο με τον οποίο η ανάπτυξη του τουρισμού σχετίζεται και αλληλεπιδρά με αντικειμενικά μέτρα της ποιότητας ζωής των κατοίκων στην Κίνα σε περιφερειακό επίπεδο. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκε κατά πόσο υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην παραπάνω σχέση, μεταξύ τριών διαφορετικών επαρχιών της Κίνας, με διαφορετικά επίπεδα τουριστικής ανάπτυξης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι κάτοικοι των επαρχιών, στις οποίες υπήρχε ένα μεγαλύτερο επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης, απολάμβαναν ένα μεγαλύτερο επίπεδο ποιότητας ζωής, σε σύγκριση με αυτούς που έμεναν σε περιοχές με μεσαίο ή χαμηλό επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Κύκλο Ζωής του Τουριστικού Χώρου του Butler (TALC), η στάση των κατοίκων απέναντι στην τουριστική ανάπτυξη εξαρτάται από το στάδιο της ανάπτυξης του τουρισμού στην κοινότητα υποδοχής. Στο αρχικό στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης, η αντίληψη των κατοίκων σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη είναι θετική. Ωστόσο, όταν το επίπεδο ανάπτυξης ενισχύεται, η στάση των κατοίκων και η συνολική ποιότητα ζωής μπορεί να αλλάξουν, και να μετατραπούν από θετικές σε αρνητικές (Uysaletal., 2016). Ωστόσο αυτό μπορεί να μην αποτελεί κανόνα, καθώς για παράδειγμα οι Ceciletal., (2010) εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ της διαχρονικής ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού και της ποιότητας ζωής των κατοίκων από το 2004 έως το 2008, διαπίστωσαν ότι δεν καταγράφηκε σημαντική αύξηση του επιπέδου της ποιότητας ζωής, καθώς ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτυσσόταν.

Συνοψίζοντας, από την ανάλυση που προηγήθηκε για την σχέση μεταξύ του τουρισμού και της ποιότητας ζωής, μπορούν να συναχθούν τρία βασικά συμπεράσματα. Πρώτον, ο αντίκτυπος της ανάπτυξης του τουρισμού διαδραματίζει καίριο ρόλο στην ποιότητα ζωής των κατοίκων της κοινότητας. Γενικά, η έρευνα δείχνει ότι ο αντίκτυπος του τουρισμού έχει τόσο θετικές, όσο και αρνητικές διαστάσεις. Αυτές οι θετικές διαστάσεις συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, ενώ αντίστοιχα οι αρνητικές διαστάσεις του τουρισμού μειώνουν τα επίπεδα της ποιότητας ζωής. Δεύτερον, φάνηκε ότι δεν αντιλαμβάνονται όλοι οι κάτοικοι, με τον ίδιο τρόπο τον αντίκτυπο του τουρισμού. Όσοι επωφελούνται άμεσα από τον τουρισμό μέσω της απασχόλησης για παράδειγμα, είναι πιο πιθανό να τον υποστηρίζουν και να αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα ποιότητας ζωής, σε σύγκριση με άλλους κατοίκους που δεν συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό. Τρίτον, οι αντιλήψεις και η στάση των κατοίκων απέναντι στον τουρισμό τείνουν να διαφέρουν ανάλογα με το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης, με τα περισσότερα από τα οφέλη να προκύπτουν στα αρχικά στάδια της τουριστικής ανάπτυξης. Ωστόσο αυτό το συμπέρασμα έχει συναχθεί κυρίως από έρευνες που αξιολογούν την ποιότητα ζωής με υποκειμενικά μέτρα.

3.2. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής στην Ελλάδα

Ο τουρισμός είναι ένα σημαντικό οικονομικό φαινόμενο για την Ελλάδα, όπως δείχθηκε σε προηγούμενη ενότητα, με σημαντική άμεση συνεισφορά στο ΑΕΠ και στις θέσεις απασχόλησης. Παρ' όλα αυτά η οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών φάνηκε να έχει μια σημαντική επίδραση στον τομέα αυτό (Kapili, 2012). Η Ελλάδα σημείωσε αρνητικό πραγματικό ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (-0,2%) το 2008 και -3,1% το 2009. Ο χαμηλότερος ρυθμός ανάπτυξης για την Ελλάδα καταγράφηκε το τέταρτο συνεχές έτος ύφεσης το 2011, όταν η οικονομική δραστηριότητα μειώθηκε κατά 7,1%. Οι αρνητικές τάσεις συνεχίστηκαν το 2015 (μείωση -3,9%), ενώ επί του παρόντος έχει εισέλθει σε έναν ασθενές, αλλά θετικό ρυθμό ανάπτυξης (Grotteetal., 2016).

Η διεθνής οικονομική κρίση επηρέασε τις διεθνείς τουριστικές αφίξεις στην Ελλάδα, κυρίως στην διετία 2011-2012. Αν και η διεθνής τουριστική κίνηση είναι πολύ σημαντική για τον ελληνικό τουρισμό, και επηρεάστηκε κυρίως στα παραπάνω δύο έτη, τα μερίδια αγοράς των διεθνών τουριστών από κάποιες χώρες μειώθηκαν απότομα, μεταξύ των ετών 2007 και 2015. Συγκεκριμένα, το μερίδιο αγοράς της Ιταλίας μειώθηκε κατά 2,2%, η οποία έπεσε από την 3^η στην 6^η θέση της κατάταξης. Το μερίδιο των ΗΠΑ μειώθηκε επίσης σημαντικά από το 2007, οπότε το 2015 οι ΗΠΑ δεν εντάχθηκαν στις δέκα πρώτες χώρες των διεθνών τουριστικών αφίξεων. Παρά την οικονομική κρίση, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο εξακολουθούν να κατέχουν την πρώτη και δεύτερη θέση, και οι χώρες αυτές αντιπροσωπεύουν την κύρια πηγή της αγοράς (Grotte et al., 2016).

Η οικονομική ύφεση είχε ακόμα μεγαλύτερη επίδραση στον εγχώριο τουρισμό. Σύμφωνα με στοιχεία που παρουσίασαν οι Varvaressos et al., (2017), τα έσοδα που προέρχονταν από την εγχώρια τουριστική κίνηση έχουν μειωθεί κατά πολύ κατά την διάρκεια των ετών 2009-2017, φτάνοντας από 3,5 εκ. € σε 2,0 εκ. €. Η μείωση της εγχώριας τουριστικής κίνησης φαίνεται να συνεισέφερε κατά πολύ στην μείωση των εσόδων, καθώς οι αφίξεις σε τουριστικά καταλύματα μειώθηκαν από 7,5 εκ. το 2009, σε 5,2 εκ. το 2012, το οποίο αντιπροσωπεύει μια μείωση της τάξης του 28,49%. Παράλληλα η οικονομική ύφεση επηρέασε την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών παράγοντας, ο οποίος είχε επίσης αντίκτυπο στην μείωση των εσόδων του εγχώριου τουρισμού (Varvaressos et al., 2017). Είναι πολύ πιθανό ότι λόγω της οικονομικής ύφεσης, η οικονομική συνεισφορά του τουρισμού μειώθηκε στην Ελλάδα και αυτό μπορεί να έχει επηρεάσει την ποιότητας ζωής των κατοίκων της, αν και δεν εντοπίστηκαν έρευνες που να μελετούν απευθείας αυτή την σχέση.

Εκτός από τις οικονομικές συνθήκες, οι οποίες θα μπορούσαν να έχουν επηρεάσει την ποιότητα ζωής των κατοίκων στην Ελλάδα, ο κοινωνικός και οικονομικός αντίκτυπος του τουρισμού έχει επίσης διερευνηθεί σε κάποιες μελέτες, από την πλευρά των τοπικών κοινοτήτων σε κάποιες περιοχές της Ελλάδας. Για παράδειγμα οι Haralambopoulos & Pizam (1996) οι οποίοι είχαν διερευνήσει τις επιπτώσεις του τουρισμού, στο νησί της Σάμου, μέσα από τις απόψεις των κατοίκων του νησιού, βρήκαν ότι οι κάτοικοι υποστήριζαν τον τουρισμό και την τουριστική ανάπτυξη στην

περιοχή. Παρ' όλα αυτά εντόπισαν επίσης ορισμένες αρνητικές επιπτώσεις από τον τουρισμό, όπως η αύξηση των τιμών, η κατάχρηση ουσιών, οι βανδαλισμοί και η εγκληματικότητα. Οι ερωτηθέντες που ήταν οικονομικά εξαρτημένοι από τον τουρισμό, φάνηκε γενικά να έχουν πιο θετικές στάσεις απέναντι στον κλάδο, από εκείνους που δεν εξαρτιόνταν οικονομικά από αυτόν.

Ο Andriotis (2005), είχε επίσης διερευνήσει τις αντιλήψεις τριών ομάδων κατοίκων σε τοπικές κοινότητες στην περιοχή της Κρήτης, για την τουριστική ανάπτυξη. Οι ομάδες αυτές ήταν οι κάτοικοι που απασχολούνταν στον τομέα του τουρισμού, οι κάτοικοι που δεν απασχολούνταν στον τομέα του τουρισμού και οι τουριστικοί επιχειρηματίες. Βασιζόμενος στην θεωρία της κοινωνικής ανταλλαγής, βρήκε ότι και οι τρεις ομάδες είχαν θετικές στάσεις απέναντι στον τουρισμό, αν και καταγράφηκαν διαφορές ως προς το επίπεδο συμφωνίας τους, για τους τύπους των τουριστών, τις τουριστικές εγκαταστάσεις και τις τουριστικές δράσεις που είχαν αξιολογήσει ως ωφέλιμες για το νησί. Αναλυτικότερα οι κάτοικοι που απασχολούνταν στον τομέα του τουρισμού και οι επιχειρηματίες εξέφρασαν πιο συχνά την ανάγκη δημιουργίας περισσότερων υπαίθριων και εσωτερικών εγκαταστάσεων αθλητισμού και αναψυχής και την ανάγκη για την προσέλκυση τουριστών από υψηλότερα και μεσαία οικονομικά στρώματα.

Στην Ρόδο, ο Pappas (2008) είχε μελετήσει τις αντιλήψεις του πληθυσμού υποδοχής για τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, καθώς επίσης και τις στάσεις τους για την τουριστική ανάπτυξη. Οι ντόπιοι κάτοικοι είχαν γενικά θετικές στάσεις απέναντι στον τουρισμό και ανέφεραν ότι ο τομέας αυτός συνεισέφερε στην οικονομική ευημερία, τις επαγγελματικές ευκαιρίες και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Παρ' όλα αυτά, δεν υποτίμησαν τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και τις επιδράσεις που ο τουρισμός είχε στην κοινωνία τους. Ακόμα κι αν ο τουρισμός είχε θεωρηθεί ότι δημιούργησε πολλές αρνητικές επιπτώσεις, οι ντόπιοι δεν είχαν αναπτύξει αρνητικές στάσεις για την τουριστική ανάπτυξη.

Πιο πρόσφατα, στην περιοχή της Χαλκίδας, οι Trivellasetal., (2016) μελέτησαν τις στάσεις των ντόπιων πληθυσμών για την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή. Τα

αποτελέσματα έδειξαν ότι οι προσδοκίες των κατοίκων για την τουριστική ανάπτυξη δεν είχαν εκπληρωθεί, καθώς η κοινοτική στήριξη προς τον τομέα του τουρισμού ήταν μάλλον περιορισμένη. Το οικονομικό κόστος της ανάπτυξης του τουρισμού φάνηκε να έχει αρνητική επίδραση στην ευημερία των κατοίκων, καθώς και στο πολιτιστικό και κοινωνικό τους πλαίσιο. Αντίθετα, τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού συνδέθηκαν έντονα και θετικά με την ευημερία, τα οφέλη από τον πολιτισμό και την κοινοτική στήριξη στον πολιτιστικό ή ιστορικό τουρισμό. Ομοίως, η ευημερία συνδέθηκε με κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη.

3.3. Η επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής των κατοίκων του Ν. Ηπείρου

3.3.1. Περιφέρεια Ηπείρου-γενικά στοιχεία

Η Ήπειρος είναι μια γεωγραφική και διοικητική περιοχή στη βορειοδυτική Ελλάδα, η οποία συνορεύει με τις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας και της Θεσσαλίας ανατολικά, της Δυτικής Ελλάδας προς τα νότια, του Ιονίου και των Επτανήσων από τα δυτικά και την Αλβανία από τα βόρεια. Αποτελείται από τους νομούς Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Θεσπρωτίας και Άρτας (Εικόνα 3.1.). Η έκταση της είναι περίπου 9.200 km². Στο μεγαλύτερο μέρος της έκτασης της αποτελεί μια ορεινή περιοχή με πολλές ορεινές κορυφογραμμές και ο υψηλότερο σημείο της είναι το όρος Σμόλικας, το οποίο φτάνει σε υψόμετρο 2.637 μέτρων. Τα Εθνικά Πάρκα Βίκου-Αώου και Πίνδου βρίσκονται στον Νομό Ιωαννίνων της περιοχής. Το κλίμα της Ηπείρου είναι κυρίως αλπικό και διαθέτει πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Η βλάστηση αποτελείται κυρίως από κωνοφόρα είδη, ενώ η πανίδα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων ειδών αρκούδες, λύκους, αλεπούδες και ελάφια (Περιφέρεια Ηπείρου, 2019).

Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή που έγινε στην Ελλάδα το 2011, η Περιφέρεια Ηπείρου έχει 336.856 κατοίκους. Διαχρονικά ο πληθυσμός της φαίνεται να είναι μειωμένος, κάτω από τα επίπεδα του 1961. Αν και μεταξύ των δεκαετιών 1971-2001, είχε αυξηθεί, φτάνοντας από 310.334 κατοίκους σε 352.420 κατοίκους, στην συνέχεια

μειώθηκε. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού εντοπίζεται στον Ν. Ιωαννίνων (167.901 κάτοικοι) και στην συνέχεια στους Ν. Άρτας (67.877 κάτοικοι), Ν. Πρεβέζης (57.491 κάτοικοι) και Ν. Θεσπρωτίας (43.587 κάτοικοι). Η πληθυσμιακή πυκνότητα είναι 36,58 κάτοικοι/τ.χλμ. και είναι από τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της Ελλάδας (μέσος όρος 81,75 κάτοικοι/τ.χλμ), μιας και στο μεγαλύτερο μέρος της είναι ορεινή (Περιφέρεια Ηπείρου, 2015).



Εικόνα 3.1. Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου (2015)

3.3.2. Περιφέρεια Ηπείρου-οικονομία

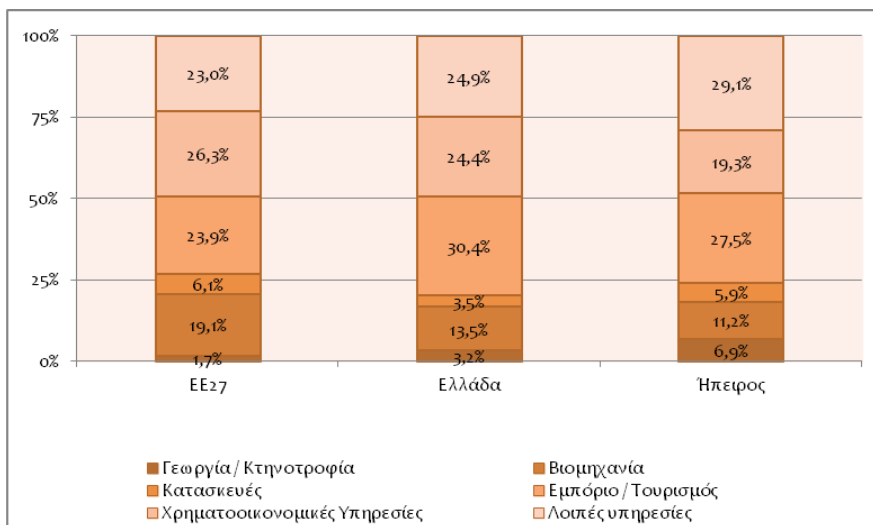
Η περιφέρεια Ηπείρου έχει μια σχετικά μικρή συμβολή στο ΑΕΠ της χώρας, η οποία εκτιμάται σε 2,2%, κατατάσσοντας την στην 11^η θέση μεταξύ των ελληνικών

περιφερειών. Το 2011 το ΑΕΠ της εκτιμήθηκε σε 4.499 εκ. € , ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε 12,9 χιλ. €. Μεταξύ των επιμέρους νομών της, ο πιο «πλούσιος» – σε όρους κατά κεφαλή ΑΕΠ - είναι ο Ν. Θεσπρωτίας και στην συνέχεια ο Ν. Ιωαννίνων, ο Ν. Πρέβεζας και ο Ν. Άρτας (Περιφέρεια Ηπείρου, 2015).

Η οικονομία της Περιφέρειας Ηπείρου βασίζεται κυρίως στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα. Η γεωργία και η κτηνοτροφία απασχολούν το μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού της περιοχής και ο πρωτογενής τομέας συνεισφέρει στο 6,9% του ΑΕΠ της περιοχής. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της γεωργίας στον Ν. Άρτας ήταν 9,8% το 2011, στο Ν. Θεσπρωτίας 9,3%, στον Ν. Ιωαννίνων 3,8% και στον Ν. Πρέβεζας 11,8%. Η γεωργική παραγωγή γίνεται γενικά σε μικρές, οικογενειακές μονάδες, με λίγες εξαιρέσεις (Περιφέρεια Ηπείρου, 2015).

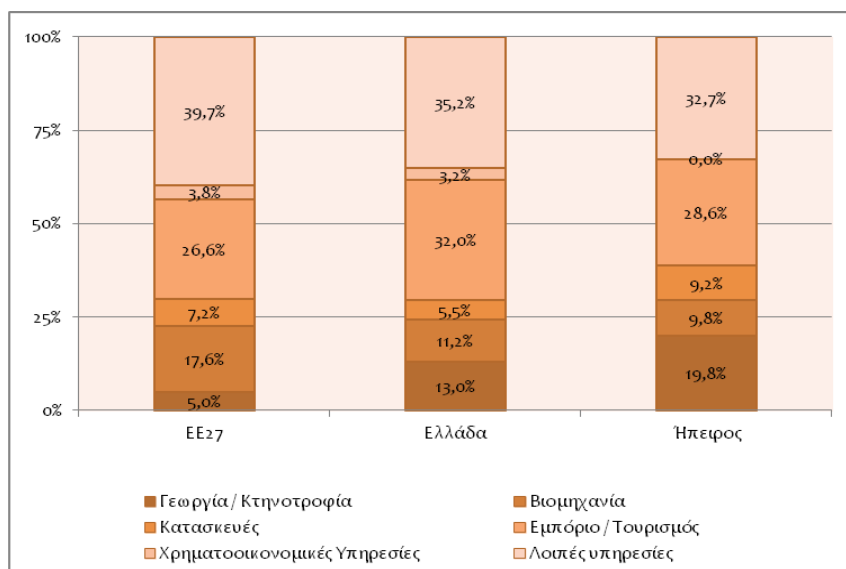
3.3.3. Περιφέρεια Ηπείρου-τουρισμός και ποιότητα ζωής

Στον τριτογενή τομέα, ο οποίος συνεισφέρει κατά 76,0% στο ΑΕΠ της Περιφέρειας Ηπείρου, η τουριστική βιομηχανία έχει κυρίαρχη θέση και ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος γύρω από τις παράκτιες πόλεις του Ιονίου (Πάργα, Πρέβεζα, Σύβοτα). Το εμπόριο και ο τουρισμός έχουν μια συνολική συνεισφορά στο ΑΕΠ της Περιφέρειας η οποία εκτιμάται σε 27,5% (Διάγραμμα 3.1.). Στο εμπόριο και τον τουρισμό απασχολείται επίσης το 28,6% των εργαζομένων της Περιφέρειας (Διάγραμμα 3.2.). Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα τόσο ως προς τις παραδοσιακές μέχρι πρότινος τουριστικές δραστηριότητες, όσο και από πλευράς πρωτογενούς τουριστικής προσφοράς που μέχρι σήμερα δεν έχουν αξιοποιηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό (Περιφέρεια Ηπείρου, 2014).



Διάγραμμα 3.1. Κατανομή της Ακαθάριστη Προστιθέμενης Αξίας ανά βασικούς κλάδους στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου, 2014



Διάγραμμα 3.2. Κατανομή της απασχόλησης ανά βασικούς κλάδους στην Περιφέρεια Ηπείρου

Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου, 2014

Ειδικότερα, τα βασικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της στον τομέα του τουρισμού είναι οι καθαρές ακτές, οι φυσικές περιοχές κάλους, τα αρχαιολογικά μνημεία, οι εθνικοί δρυμοί και οι προστατευόμενες περιοχές και η πλούσια πολιτιστική παράδοση. Λόγω του κλίματος της και της γεωμορφολογίας της έχει αναπτύξει τόσο το μοντέλο του τουρισμού «ήλιος –θάλασσα», όσο και τον χειμερινό τουρισμό. Το πρώτο μοντέλο επικρατεί κυρίως στις παράκτιες περιοχές της Ν. Πρεβέζης και Θεσπρωτίας, ενώ ο χειμερινός τουρισμός και ο πολιτιστικός τουρισμός είναι κυρίως ανεπτυγμένος στους Ν. Ιωαννίνων και Άρτας, λόγω της ορεινής τους θέσης, αλλά και λόγω των φυσικών και πολιτιστικών τους πόρων (Περιφέρεια Ηπείρου, 2014-2015).

Σε ότι αφορά το ξενοδοχειακό δυναμικό, στον κλάδο το 2018 δραστηριοποιούνταν 431 ξενοδοχειακές μονάδες, οι οποίες διέθεταν 8.850 δωμάτια και 17.931 κλίνες. Ο αριθμός των ξενοδοχείων στην Περιφέρεια έχει διαχρονικά αυξηθεί σταθερά (ΙΝΣΕΤΕ, 2019).

Πίνακας 3.1. Ξενοδοχειακό Δυναμικό και κάμπινγκ Περιφέρειας Ηπείρου, διαχρονική εξέλιξη, 2010-2017

Έτος	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ξενοδοχεία	361	371	370	380	391	397	411	413	431
Δωμάτια	7.451	7.362	7.442	7.723	7.960	8.129	8.453	8.528	8.850
Κλίνες	14.594	14.458	14.644	15.228	15.702	16.022	16.831	17.060	17.931

Πηγή: ΙΝΣΕΤΕ, 2019

Σε ότι αφορά τις τουριστικές αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών στην Περιφέρεια Ηπείρου, αυτές έχουν ακολουθήσει μια πτωτική πορεία κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών, η οποία είναι παρόμοια με τις τάσεις της μείωσης της εγχώριας τουριστικής κίνησης που καταγράφηκε στο σύνολο των Ελληνικών περιφερειών. Αναλυτικότερα, οι αφίξεις σε καταλύματα και ξενοδοχεία ακολούθησαν μια πτωτική τάση μεταξύ των ετών 2010-2015, φτάνοντας από 356.690 το 2010, σε 302.886 το 2015. Στην συνέχεια ανέκαμψαν φτάνοντας στις 350.046 το 2018, κοντά στα επίπεδα δηλαδή του 2010. Σε ότι αφορά τις διανυκτερεύσεις στα

καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου, αυτές έχουν επίσης παρουσιάσει μείωση μεταξύ των ετών 2010-2012, φτάνοντας από 741.601 το 2010, σε 589.613 το 2012. Στην συνέχεια αυξήθηκαν ξανά σε 663.329 το 2014, μειώθηκαν το 2015 σε 610.290 και εν συνεχεία ακολούθησαν ανοδική πορεία φτάνοντας σε 702.299 το 2018. Τα δεδομένα παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.2.

Πίνακας 3.2. Αφίξεις και διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου εγχώριων τουριστών, στην Περιφέρεια Ηπείρου, 2010-2017

Έτος	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Αφίξεις	356.690	346.075	287.830	310.100	312.500	302.886	312.982	338.619	350.046
Διανυκτερεύσεις	741.601	725.016	589.613	620.646	663.329	610.290	628.900	678.982	702.299

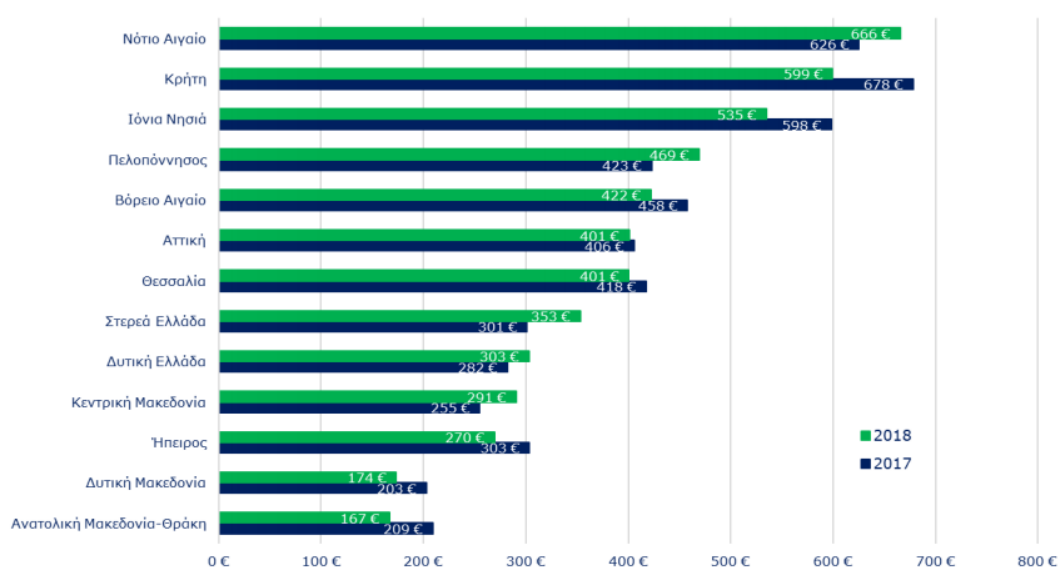
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Πρέπει να σημειωθεί ότι η Περιφέρεια Ηπείρου δεν είναι από τις ωφελημένες από τον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα, και βρίσκεται σε μια ενδιάμεση θέση σε ότι αφορά την επισκεψιμότητα και τις συνολικές τουριστικές εισπράξεις, στον τομέα του διεθνούς τουρισμού.

Όπως δείχθηκε από στατιστικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενη ενότητα, ο τουρισμός συνεισφέρει μόλις στο 7% του συνολικού ΑΕΠ της Περιφέρειας Ηπείρου και τα έσοδα από τον τουρισμό της αποτελούν μόλις το 2% των συνολικών εσόδων στην Ελλάδα από τον τουρισμό (ΣΕΤΕ, 2018). Η επισκεψιμότητα της έφτασε το 2018 τις 823 χιλ. και παρουσιάστηκε αυξημένη κατά 15,4% σε σύγκριση με το 2017. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι μεταξύ των ετών 2016-2017 η Περιφέρεια Ηπείρου είχε καταγράψει μείωση στην επισκεψιμότητα κατά 0,4% φτάνοντας σε 713 χιλ. το 2017, από 717 χιλ. το 2013. Μεταξύ των ελληνικών περιφερειών εντοπίζεται στην 8^η κατά σειρά θέση σε ότι αφορά την επισκεψιμότητα αφού συγκεντρώνει μόλις το 2,4% των συνολικών τουριστικών επισκεπτών στην Ελλάδα (Λάμπρου και Ικκός, 2018).

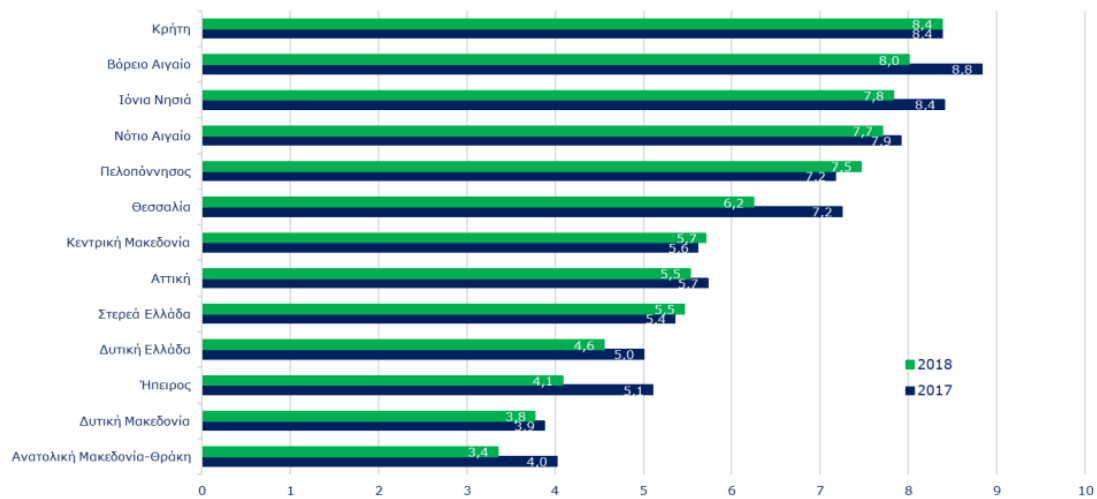
Το 2018 καταγράφηκαν επίσης 3.362 διανυκτερεύσεις, οι οποίες ήταν μειωμένες σε σύγκριση με το 2017 κατά 7,7%. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων είχε επίσης αυξηθεί ελαφρά μεταξύ των ετών 2016-2017, φτάνοντας από 3.622 το 2016 σε 3.643 το 2017 (αύξηση μόλις κατά 0,6%). Οι διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Ηπείρου συγκεντρώνουν μόλις το 1,5% των συνολικών τουριστικών διανυκτερεύσεων στην Ελλάδα για το 2018 (Λάμπρου και Ικκός, 2018).

Σε ότι αφορά τις τουριστικές εισπράξεις, αυτές έχουν παρουσιάσει μικρή αύξηση μεταξύ των ετών 2016-2018, φτάνοντας από 216 εκ.€ το 2017, σε 222 εκ. € το 2018 (αύξηση κατά 2,6%), ενώ προηγουμένως στην περίοδο 2016-2017 είχαν μειωθεί κατά 0,7%. Επί του συνόλου των τουριστικών εισπράξεων στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν το 1,4%. Η δαπάνη ανά επίσκεψη στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι επίσης η τρίτη μικρότερη μεταξύ των περιφερειών της Ελλάδας και έφτασε σε 270€ το 2018, μειωμένη σε σύγκριση με το 2017 από 303 € (Διάγραμμα 3.1.). Αποτελεί επίσης την τρίτη μικρότερη περιφέρεια σε ότι αφορά την μέση διάρκεια παραμονής, η οποία κυμάνθηκε σε 4,1 νύχτες το 2018, ήταν δηλαδή μειωμένη σε σύγκριση με το 2017 (5,1 νύχτες)(Διάγραμμα 3.2.) (Λάμπρου και Ικκός, 2018).



Διάγραμμα 3.1. Δαπάνη ανά επίσκεψη ανά περιφέρεια της Ελλάδας, 2017-2018

Πηγή: Λάμπρου και Ικκός, 2018



Διάγραμμα 3.2. Μέση διάρκεια παραμονής ανά περιφέρεια της Ελλάδας, 2017-2018

Πηγή: Λάμπρου και Ικκός, 2018

Συνολικά, αν και δεν υπάρχουν εμπειρικές έρευνες που να υποστηρίζουν την σύνδεση μεταξύ της ποιότητας ζωής και του τουρισμού στην Περιφέρεια Ηπείρου, τα δεδομένα δείχνουν ότι ο τουρισμός είναι μια σημαντική δραστηριότητα στην περιοχή, αν και συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας, η οικονομική του συνεισφορά είναι μικρή.

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία διερεύνησε την σχέση μεταξύ του τουρισμού και της ποιότητας ζωής, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο με βάση τα ευρήματα της ελληνικής διεθνούς βιβλιογραφίας, αλλά και ειδικότερα στην Ελλάδα και στην Περιφέρεια Ηπείρου.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας έδειξε ότι ο τουρισμός μπορεί να έχει μια θετική επίδραση στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων, όσο επίσης και αρνητική επίδραση. Όταν ο τουρισμός συνεισφέρει στην οικονομία, δημιουργεί απασχόληση και προσφέρει ευκαιρίες συμμετοχής σε δραστηριότητες αναψυχής, μπορεί να αυξήσει τα επίπεδα της ποιότητας ζωής, ενώ από την άλλη όταν οι αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού είναι έντονες στις κοινότητες, αυτό μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ποιότητα ζωής τους. Διάφορα θεωρητικά μοντέλα έχουν αναπτυχθεί και εξεταστεί μέχρι σήμερα, τα οποία περιλαμβάνουν μια σειρά από παράγοντες, μέσω των οποίων ο τουρισμός μπορεί να συνεισφέρει ή όχι στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινοτήτων και στην ουσία τα μοντέλα αυτά προτάσσουν τις διαστάσεις της ποιότητας ζωής στον τουρισμό.

Ωστόσο η σχέση αυτή δεν είναι τόσο απλή, καθώς τελικά η επίδραση που θα έχει ο τουρισμός στην ποιότητα ζωής, θα εξαρτηθεί και από άλλους παράγοντες, όπως για παράδειγμα οι κυβερνητικές δράσεις στην άμβλυνση των αρνητικών επιδράσεων του τουρισμού, αλλά και το στάδιο της φάσης ανάπτυξης του τουρισμού σε μια περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό, οι κρατικοί και τοπικοί φορείς να εμπλέκονται σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης λαμβάνοντας πάντα υπόψη τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζονται οι τοπικές κοινότητες από τον τουρισμό, αλλά παράλληλα λαμβάνοντας υπόψη και τις ανάγκες των τουριστών. Οι αντιλήψεις και οι στάσεις των κατοίκων μιας περιοχής απέναντι στην τουριστική ανάπτυξη είναι σημαντικές στον προγραμματισμό και τη χάραξη πολιτικής σε σχέση με την επιτυχή ανάπτυξη, το μάρκετινγκ και την λειτουργία των υφιστάμενων και μελλοντικών τουριστικών προγραμμάτων και πολιτικών.

Το οικονομικό όφελος του τουρισμού δεν θα πρέπει να επιτυγχάνεται εις βάρος των τοπικών κοινοτήτων και οι υπεύθυνοι φορείς για την τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να έχουν υπόψη τους, ότι οι αντιλήψεις των τοπικών κοινοτήτων για τον αντίκτυπο

του τουρισμού, προβλέπουν την ευημερία και την ποιότητα ζωής τους, το οποίο με την σειρά του θα έχει θετικό αντίκτυπο στην ικανοποίηση από την ζωή. Μιλώντας για παράδειγμα για τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο του τουρισμού, οι κυβερνητικές αρχές, θα πρέπει να αναπτύξουν πολιτικές και προγράμματα, για να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη του τουρισμού με τρόπους που θα επηρεάζουν την θετική αντίληψη των κατοίκων για τον τουρισμό. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι τοπικές κοινότητες είναι περισσότερο πιθανό να υποστηρίξουν την τουριστική ανάπτυξη και να επωφεληθούν από αυτή. Παρόμοιες επιπτώσεις μπορούν να έχουν επίσης και τα οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά προγράμματα και πολιτικές.

Στην Ελλάδα, η έρευνα στον τομέα της σύνδεσης μεταξύ της ποιότητας ζωής και του τουρισμού είναι περιορισμένη. Κάποιες έρευνες έχουν προσπαθήσει να αξιολογήσουν τον αντίκτυπο του τουρισμού στις τοπικές κοινότητες, σε διάφορες περιοχές στην Ελλάδα, όπως κυρίως σε νησιά όπου η τουριστική ανάπτυξη είναι μεγαλύτερη. Οι έρευνες αυτές, αν και έχουν δείξει ότι οι τοπικές κοινότητες έχουν γενικά θετικές αντιλήψεις και διατηρούν θετικές στάσεις απέναντι στον τουρισμό και την τουριστική ανάπτυξη, δεν έχουν εξετάσει άμεσα την επίδραση του τουρισμού στην ποιότητα ζωής και την ευημερία. Παρ' όλα αυτά τα ευρήματα τους συνάδουν με τα αντίστοιχα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας, στην οποία έχει δειχθεί ότι όσοι επωφελούνται (οικονομικά) άμεσα από τον τουρισμό είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν θετικές στάσεις απέναντι στον τουρισμό και να βιώσουν περισσότερο τις θετικές επιπτώσεις του τουρισμού στην ζωή τους.

Η έρευνα είναι ακόμα περισσότερο περιορισμένη στην περιοχή της Περιφέρειας Ηπείρου, στην οποία εστίασε η παρούσα εργασία. Ο τουρισμός είναι ένας σημαντικός κλάδος του τριτογενούς τομέα, όπου μαζί με το εμπόριο των υπηρεσιών συνεισφέρουν στον μεγαλύτερο βαθμό στην οικονομία της Περιφέρειας και στην απασχόληση. Ο τουρισμός στην Περιφέρεια Ηπείρου, όπως και στην Ελλάδα γενικότερα επηρεάστηκε έντονα από την οικονομική κρίση, ειδικότερα στην περίοδο από το 2011 μέχρι το 2014, αν και σήμερα παρουσιάζει σημάδια ανάκαμψης. Είναι πιθανό ότι η θετική οικονομική του συνεισφορά συνεισφέρει στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής, ωστόσο αυτό είναι απαραίτητο να διερευνηθεί διεξοδικά στο μέλλον.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Λάμπρου Ε. και Ικκός Α., (2018). Ανάλυση εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια και ανά αγορά, 2017. ΙΝΣΕΤΕ

Λάμπρου Ε. και Ικκός Α., (2018). Ποιος πάει πού; Πόσο μένει; Πόσα ξοδεύει; Ανάλυση στοιχείων εισερχόμενου τουρισμού ανά Αγορά και ανά Περιφέρεια 2018. ΣΕΤΕ

Ξένη

Abrams M A (1973) Subjective social indications *Social Trends* **4**, 35–56.

Alaeddinoglu, F., Turker, N., & Can, A. S. (2016, July). The impact of tourism on residents' quality of life: the case of Van, Turkey. In *2016 International Conference on Hospitality, Leisure, Sports, and Tourism-Summer Session, 12th-14th July 2016, Kyoto, Japan* (pp. 427-438).

Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R., & Kieselbach, S. (1988). The impact of tourism development on residents' perceptions of community life. *Journal of travel research*, 27(1), 16-21.

Andereck, K. L. (1995). Environmental consequences of tourism: a review of recent research. *Environmental consequences of tourism: a review of recent research.*, (INT-323), 77-81.

Andereck, K. L., & Jurowski, C. (2006). Tourism and quality of life. *Quality tourism experiences*, 136-154.

Andereck, K. L., & Nyaupane, G. P. (2011). Exploring the nature of tourism and quality of life perceptions among residents. *Journal of Travel research*, 50(3), 248-260.

- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of tourism research*, 32(4), 1056-1076.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Vogt, C. A., & Knopf, R. C. (2007). A cross-cultural analysis of tourism and quality of life perceptions. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(5), 483-502.
- Andriotis, K. (2005). Community groups' perceptions of and preferences for tourism development: Evidence from Crete. *Journal of Hospitality & Tourism*
- Aref, F. (2011). The effects of tourism on quality of life: A case study of Shiraz, Iran. *Life Science Journal*, 8(2), 26-30.
- Backman, K. F., & Backman, S. J. (1997). An examination of the impacts of tourism in a gateway community. *Development in quality of life studies*, 1(6).
- Bastias-Perez, P., & Var, T. (1995). Perceived impacts of tourism by residents. *Annals of Tourism research*, 22(1), 208-210.
- Boelhouwer, J., & Noll, H. H. (2014). Objective quality of life. *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, 4436-4438.
- Bohdanowicz, P., & Zientara, P. (2009). Hotel companies' contribution to improving the quality of life of local communities and the well-being of their employees. *Tourism and Hospitality Research*, 9(2), 147-158.
- Bowling, A. (2005). *Ageing well: Quality of life in old age*. McGraw-Hill Education (UK).
- Boztug, Y., Babakhani, N., Laesser, C., & Dolnicar, S. (2015). The hybrid tourist. *Annals of Tourism Research*, 54, 190-203.
- Bramwell, B. (Ed.). (2004). *Coastal mass tourism: Diversification and sustainable development in Southern Europe* (Vol. 12). Channel View Publications.
- Buhalis, D. (2001). Tourism in Greece: strategic analysis and challenges. *Current Issues in Tourism*, 4(5), 440-480.

- Camilleri, M. A. (2018). the tourism industry: An overview. In *Travel marketing, tourism economics and the airline product* (pp. 3-27). Springer, Cham.
- Carneiro, M. J., Eusébio, C., &Caldeira, A. (2018). The influence of social contact in residents' perceptions of the tourism impact on their quality of life: A structural equation model. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 19(1), 1-30.
- Casson, L. (1994). *Travel in the ancient world*. JHU Press.
- Cecil, A. K., Fu, Y., Wang, S., &Avgoustis, S. (2010). Cultural tourism and quality of life: Results of a longitudinal study. *European journal of tourism research*, 3(1), 54-66.
- Chen, L. (2014). Cultural impact of modernization and tourism on Dai villages in Xishuangbanna, China. *Tourism Geographies*, 16(5), 757-771.
- Clarke, M., Islam, S. M., &Paech, S. (2006). Measuring Australia's well-being using hierarchical needs. *The Journal of Socio-Economics*, 35(6), 933-945.
- Cooper, C. (2008). *Tourism: Principles and practice*. UK:Pearson education.
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., ... & Gayer, D. E. (2007). Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecological economics*, 61(2-3), 267-276.
- Cummins, R. A. (2000). Objective and subjective quality of life: An interactive model. *Social indicators research*, 52(1), 55-72.
- Cutter, S. L. (1985). *Rating places: A geographer's view on quality of life*. Assn of Amer Geographers.
- Den Butter, F. A. G., Chasapopoulos, P., &Mihaylov, E. S. (2014). Demand for tourism in Greece: A panel data analysis using the gravity model.
- Diedrich, A., &García-Buades, E. (2009). Local perceptions of tourism as indicators of destination decline. *Tourism Management*, 30(4), 512-521.
- Dissart, J. C., &Deller, S. C. (2000). Quality of life in the planning literature. *Journal of Planning Literature*, 15(1), 135-161.

- Dolnicar, S., Lazarevski, K., & Yanamandram, V. (2013). Quality of life and tourism: A conceptual framework and novel segmentation base. *Journal of Business Research*, 66(6), 724-729.
- Eckersley, R. (1999). Quality of Life in Australia. *The Australia Institute, discussion paper, Canberra, Australia.*
- Estoque, R. C., Togawa, T., Ooba, M., Gomi, K., Nakamura, S., Hijioka, Y., & Kameyama, Y. (2019). A review of quality of life (QOL) assessments and indicators: Towards a “QOL-Climate” assessment framework. *Ambio*, 48(6), 619-638.
- Farquhar, M. (1995). Definitions of quality of life: a taxonomy. *Journal of advanced nursing*, 22(3), 502-508.
- Farrell, B. H., & Runyan, D. (1991). Ecology and tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(1), 26-40.
- George, L. K., & Bearon B. (1980). Quality of Life in Older Person: Meaning and Measurement.
- Georgiou, J., & Hancock, P. (2009). Quality of life indicators: The objective-subjective interrelationship that exists within one's 'place of residence' in old age. *Asian Social Science*, 5(9), 3-20.
- Glicksman, A. (2000). Style Versus Substance: The Cross-Cultural Study of Well-Being. *Rubenstein I, Moss M, Kleban H, editors. The many dimensions of aging. NY: Springer Publishing Company*, 129-138.
- Grayson, L., & Young, K. (1994). *Quality of life in cities: an overview and guide to the literature.* Lawrence Erlbaum.
- Grotte, J., Laloumis, D., & Marinakos, K. (2016). ECONOMIC CRISIS IN GREECE AND THE IMPACT IN TOURISM DEVELOPMENT. *JOURNAL OF TOURISM RESEARCH*, 101.
- Gyr, U. (2010). The history of tourism: Structures on the path to modernity. *Notes*, 2(8).

- Hanafiah, M. H., Azman, I., Jamaluddin, M. R., & Aminuddin, N. (2016). Responsible tourism practices and quality of Life: Perspective of Langkawi island communities. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 222, 406-413.
- Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of tourism Research*, 23(3), 503-526.
- Hughes, B. (1990). QoL. *Researching social gerontology: Concepts, methods and issues*, 46-58.
- Jeon, M. M., Kang, M. M., & Desmarais, E. (2016). Residents' perceived quality of life in a cultural-heritage tourism destination. *Applied Research in Quality of life*, 11(1), 105-123.
- Kapiki, S. (2012). The impact of economic crisis on tourism and hospitality: results from a study in Greece. *Central European review of economics and finance*, 2(1), 19-30.
- Kerstetter, D. L., & Bricker, K. S. (2012). Relationship between carrying capacity of small island tourism destinations and quality-of-life. In *Handbook of tourism and quality-of-life research* (pp. 445-462). Springer, Dordrecht.
- Kim, K., Uysal, M., & Sirgy, M. J. (2013). How does tourism in a community impact the quality of life of community residents?. *Tourism management*, 36, 527-540.
- Liburd, J. J., Benckendorff, P., & Carlsen, J. (2012). Tourism and quality-of-life: How does tourism measure up?. In *Handbook of tourism and quality-of-life research* (pp. 105-132). Springer, Dordrecht.
- Lickorish, L., & Jenkins, C. (1999). *An Introduction to Tourism*. UK: Butterworth.
- Liu, J. C., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of tourism research*, 13(2), 193-214.
- Malkina-Pykh, I. G., & Pykh, Y. A. (2008). Quality-of-life indicators at different scales: Theoretical background. *Ecological Indicators*, 8(6), 854-862.
- Maslow, A. H. (1962). Lessons from the peak-experiences. *Journal of humanistic psychology*, 2(1), 9-18.

- Mathew, P. V., & Sreejesh, S. (2017). Impact of responsible tourism on destination sustainability and quality of life of community in tourism destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 83-89.
- Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, economic, physical and social impacts*. Longman.
- Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, economic, physical and social impacts*. Longman.
- Matias, Á., Nijkamp, P., & Sarmiento, M. (Eds.). (2011). *Tourism economics: Impact analysis*. Springer Science & Business Media.
- Mccabe, S. (2009). Who is a Tourist? Conceptual and Theoretical Developments. In J. Tribe (Ed.), *Philosophical Issues in Tourism* (pp. 25–42). Channel View.
- McCool, S. F., & Martin, S. R. (1994). Community attachment and attitudes toward tourism development. *Journal of Travel research*, 32(3), 29-34.
- McGehee, N. G., & Andereck, K. L. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of travel research*, 43(2), 131-140.
- Meng, F., Li, X., & Uysal, M. (2011). Tourism development and regional quality of life: the case of China. *Journal of China Tourism Research*, 6(2), 164e182.
- Moscardo, G. (2009). Tourism and quality of life: Towards a more critical approach. *Tourism and Hospitality Research*, 9(2), 159-170.
- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective. *Landscape and urban planning*, 65(1-2), 19-30.
- Pappas, N. V. (2008). City of Rhodes: residents' attitudes toward tourism impacts and development. *Anatolia*, 19(1), 51-70.
- Pearce, P. L. (2009). The relationship between positive psychology and tourist behavior studies. *Tourism Analysis*, 14(1), 37-48.
- Pearce, P. L. (2011). Tourist scams: exploring the dimensions of an international tourism phenomenon. *European Journal of Tourism Research*, 4(2), 147.

- Pearce, P. L., Moscardo, G., & Ross, G. F. (1996). *Tourism community relationships* (p. 6). Oxford: Pergamon.
- Perdue, R. R., Long, P. T., & Allen, L. (1990). Resident support for tourism development. *Annals of tourism Research*, 17(4), 586-599.
- Perdue, R. R., Long, P. T., & Kang, Y. S. (1999). Boomtown tourism and resident quality of life: The marketing of gaming to host community residents. *Journal of Business Research*, 44(3), 165-177.
- Polat, H. A., & Arslan, A. (2019). The rise of popular tourism in the Holy Land: Thomas Cook and John Mason Cook's enterprise skills that shaped the travel industry. *Tourism Management*, 75, 231-244.
- Post, M. (2014). Definitions of quality of life: what has happened and how to move on. *Topics in spinal cord injury rehabilitation*, 20(3), 167-180.
- Puczko, L., & Smith, M. (2011). Tourism-specific quality-of-life index: The Budapest model. In *Quality-of-life community indicators for parks, recreation and tourism management* (pp. 163-183). Springer, Dordrecht.
- Research*, 29(1), 67-90.
- Roche, V. (1990). Quality of life issues in residential services for elderly people: perceptions of service providers.
- Rutherford, I. (Ed.). (2007). *Pilgrimage in Graeco-Roman and early Christian antiquity: seeing the gods*. OUP Oxford.
- Schalock, R. L., & Siperstein, G. N. (1996). *Quality of Life. Volume I: Conceptualization and Measurement*. American Association on Mental Retardation, 444 North Capitol Street, NW, Suite 846, Washington, DC 20001-1512.
- Skoultos, S., & Vagionis, N. (2015). Cultural and Religious Tourism as parts of Greek Tourism product. In *IMIC 1st International Conference on Experiential Tourism, Santorini, Greece*.
- Spradley, J. P. (1976). "The Revitalization of American Culture: An Anthropological Perspective." In *Qualities of Life: Critical Choices for Americans*, Vol. 7, edited by E. J. Logue. Lexington, MA: Lexington Books, pp. 99-121.

- Swarbrooke, J., & Horner, S. (2001). *Business travel and tourism*, UK: Buterworth.
- Tooman, L. A. (1997). Tourism and development. *Journal of Travel Research*, 35(3), 33-40.
- Tosun, C. (2002). Host perceptions of impacts: A comparative tourism study. *Annals of tourism research*, 29(1), 231-253.
- Towner, J., & Wall, G. (1991). History and tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(1), 71-84.
- Trivellas, P., Kakkos, N., Vasiliadis, L., & Belias, D. (2016). Residents' perceptions toward cultural, social and economic benefits and costs of tourism industry: An empirical survey. In *Tourism and Culture in the Age of Innovation* (pp. 171-181). Springer, Cham.
- Tsiftelidou, S., & Christodoulou, A. C. (2019). The Semiotic History of Thermal Springs and Their Contribution to Tourism Development. In *Smart Tourism as a Driver for Culture and Sustainability* (pp. 249-260). Springer, Cham.
- UNWTO (2017). *European Union Tourism Trends*.
- Uysal, M. (2012). Tourism and Quality of Life (QOL): Research for 2020. *The Hospitality and Tourism Industry by 2020*, 21(1), 36-38.
- Uysal, M., Sirgy, M. J., Woo, E., & Kim, H. L. (2016). Quality of life (QOL) and well-being research in tourism. *Tourism Management*, 53, 244-261.
- Varvaressos, S., Papayiannis, D., Lytras, P., & Melissidou, S. (2017). Impacts of Economic Recession on Greek Domestic Tourism. *Tourism Research Institute*, 17(1), 155-172.
- Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: change, impacts, and opportunities*. Pearson Education.
- Wang, S., Fu, Y. Y., Cecil, A. K., & Avgoustis, S. H. (2006). Residents' perceptions of cultural tourism and quality of life-A longitudinal approach. *Tourism Today*, 6, 47-61.

Yu, X., Kim, N., Chen, C. C., & Schwartz, Z. (2012). Are you a tourist? Tourism definition from the tourist perspective. *Tourism Analysis*, 17(4), 445-457.

Zuelow, E. (2015). *A history of modern tourism*. Macmillan International Higher Education.

Διαδίκτυο

ΕΛΣΤΑΤ (2018). *Έρευνα ποιοτικών χαρακτηριστικών ημεδαπών τουριστών, έτος 2017*. Ανακτήθηκε Ιανουάριος, 18, 2019 από <http://www.statistics.gr/documents/20181/94655671-8d16-4f30-96c9-225deb3abae1>

ΕΛΣΤΑΤ, (2018). Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα / 2018. Διαθέσιμο από <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2018>

ΙΝΣΕΤΕ (2015). Εκτίμηση της Κατανομής του Εισοδήματος από Εισερχόμενο Τουρισμό, ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό. Ανακτήθηκε από http://insete.gr/portals/default/Skins/Insete/meletes/KEPE_SETE_Study_July_2015_print.pdf

ΙΝΣΕΤΕ (2018). Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2018. Ανακτήθηκε από http://www.insete.gr/Portals/0/meletes-INSETE/01/2019/2019_SymvolhTourismou-2018.pdf

ΙΝΣΕΤΕ, (2019). Στατιστικά Στοιχεία Περιφερειών. Διαθέσιμο από <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/%CE%A3%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%A3%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%A3%CF%84%CE%BF%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1>

Περιφέρεια Ηπείρου (2015). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Ηπείρου 2015-2019. Στρατηγικός Σχεδιασμός. Διαθέσιμο από

http://www.php.gov.gr/images/stories/anakoynoseis/2015/epixeirisiako_programma_2015-2019.pdf

Περιφέρεια Ηπείρου, (2014). Στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Ηπείρου. Διαθέσιμο από <http://peproe.gr/mop-library/64-strategies/8-ris>

Περιφέρεια Ηπείρου, (2019). Διαθέσιμο από <http://www.php.gov.gr/>

ΣΕΤΕ (2018). Εισερχόμενος τουρισμός στην Ελλάδα συνολικά, εξέλιξη τουριστικών δεικτών 2005-2017. Πηγή από το διαδίκτυο:

<http://www.insete.gr/Portals/0/statistics/Profil/2018/Incoming%20tourism%20to%20Greece%20total.pdf>

ΣΕΤΕ (2018). Απολογισμός Τουρισμού. Ανακτήθηκε από <https://sete.gr/media/10133/sete-report2017.pdf>

ΣΕΤΕ (2019). Η απασχόληση στα Καταλύματα και την Εστίαση και τους Λοιπούς Κλάδους της Ελληνικής Οικονομίας, 2009 – 2018. Ανακτήθηκε από

http://www.insete.gr/Portals/0/meletes-INSETE/01/2019/2019_Employment_In_Tourism_And_Other_Sectors_2009-2018.pdf

ΣΕΤΕ (2019). Στοιχεία εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα. Διαθέσιμο από

<http://www.insete.gr/en-gb/INSETE-Intelligence/Statistics/Statistical-Data-of-Incoming-Tourism>

The History of Tourism in Ancient Greece and Rome (2019). Διαθέσιμο από

https://traveling-cook.com/tourism-in-ancient-greece-and-rome/#Ancient_Age_Tourism_Greece

UNWTO. (2014). Glossary of Tourism Terms. Ανακτήθηκε από

<http://www2.unwto.org/sites/all/files/Glossary+of+terms.pdf>

Vlachos A. (2013). A history of tourism in Greece through the 1950s. Διαθέσιμο από

<http://www.ekathimerini.com/155648/article/ekathimerini/life/a-history-of-tourism-in-greece-through-the-1950s>

WTTC (2019). Travel & Tourism Economic Impact 2019 World. Ανακτήθηκε από <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2019/world2019.pdf>